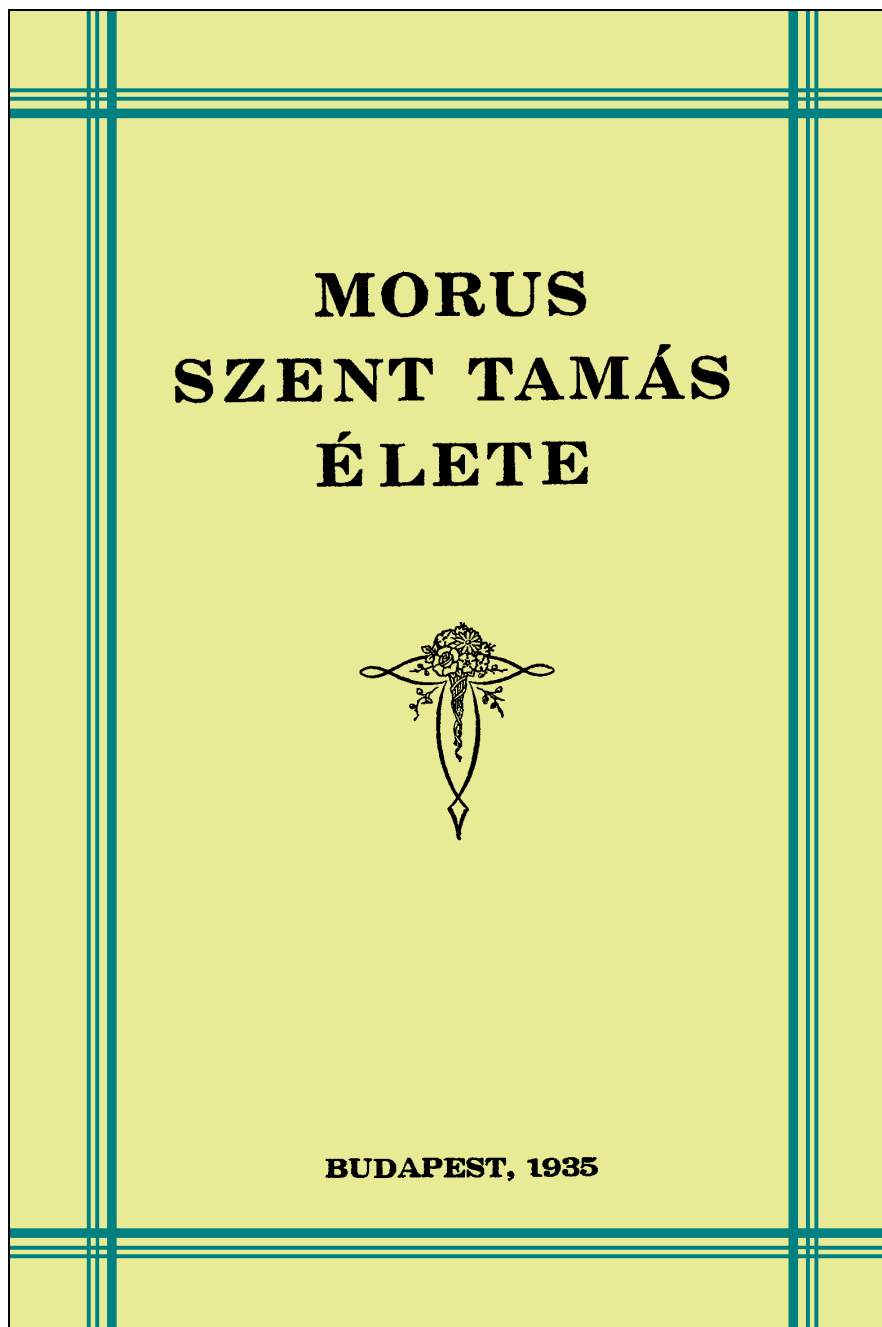

P. K.
Morus Szent Tamás élete

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

P. K.

Morus Szent Tamás élete

Nihil obstat.

Dr. Michael Marczell

ensor dioecesanus.

Nr. 3268/1935. Imprimatur.

Strigonii, die 12. Octobris 1935.

Dr. Julius Machovich

vicarius generalis.

A könyv elektronikus változata

Ez a könyv az azonos című, Budapesten 1935-ben, az „Élet” nyomdájában megjelent könyv elektronikus kiadása. Az eredeti szöveget egy-két helyen a mai helyesíráshoz igazítottuk.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	4
A Tej utcából Morton bíboros asztaláig.....	5
Aut tu es Erasmus, aut diabolus!.....	6
A chelsea-i ház.....	9
„A királynál előbbrevaló a királyok királya”	11
A „szakálltalan ifjú”	13
A király barátja	16
A kancellári székben	19
„A király haragja – halál”	23
A Tower sötétjében.....	27
More Tamás feje porba hull.....	30

Előszó

Dicsőségesen uralkodó XI. Pius pápa 1935. május 19-én avatta szentté Morus Tamást, a tudós, nagy angol államférfiút és kortársát, Fisher János bíborost, Rochester püspökét, akiket az Egyház már ötven évvel korábban, 1886. december 9-én, a boldogok sorába iktatott.

Mind a két szentet az eszes és zsarnoki, művelt, de gőgös és erkölcsiben fékezetlen VIII. Henrik király küldte vérpadra négyszáz évvel ezelőtt, 1535-ben. Magyarországon a mohácsi vész jellemzi ezt a korszakot, a kontinenset I. Ferenc és V. Károly háborúi dúlták s a keresztény világot a reformáció beteg láza gyötörte. Zilált erkölcsű, zivataros korszak volt ez, melyben a türelmes igazság, a cselekvő jóság s az égiekre tekintő bölcsesség helyett az erőszak, árulás és lelketlenség vette át a világ uralmát. Ezekben az időkben élt a két angol vértanú s ezekben az időkben tudott Morus Tamás az lenni, aki volt: csodálatraméltó hősza a tudásnak és az erkölcsnek, „Anglia díszé, egyetlen ingeniuma”, mint Erasmus, a „gyémántlelkű” humanista írta róla, – „angyali szellem és páratlan tudós”, mint egy másik kortársa nevezi.

Morus Tamás a hitben való állhatatosságnak, az Egyházhoz való hűségnek önvérével megpecsételt példáját adta, amikor a világ legtermészetesebb gesztusával, minden tétovázás nélkül feláldozta szeszélyes természetű királyának barátságát, a földi életnek minden anyagi és szellemi javait és gyönyörűségeit, de nem volt hajlandó Egyházával szemben érvényesnek elismerni a gyönyörök után futó király házasságát Boleyn Annával, s nem fogadta el egyházi ügyekben az angol királyt főtekintélynek a római pápával szemben. Ha valaha, a mai korban külön is időszerű és jelentős a férfias jellemnek, az áldozatos hűségnek, a szemrebbenés nélkül hóhérpallóst is vállaló következetességnek mennyei dicsfényvel való felmagasztalása. Ez a lecke az, melyet gondolkodó elmék számára Morus Tamás szenttéavatása nyújt.

Még a két angol vértanú szenttéavatása előtt, 1935 februárjának egyik vasárnapján, Rómában, XI. Pius pápa jelenlétében olvasták fel a Rítusok Kongregációjának azt a végzését, mely a kettős szenttéavatás feltételeit egyházhatóságilag is bebizonyította és megerősítette. Ekkor mondta a Szentatya többek közt a következő gyönyörű szavakat.

„Istenben boldogult IX. Pius pápa az előző évszázadban Ledochowski lengyel érseket, midőn az a porosz kultúrharc fogságában ült, bíborossá nevezte ki. III. Pál pápa a XVI. században ugyanígy adományozta a bíborosi címet Fisher János püspöknek, akit VIII. Henrik bebörtönzött, mert szembe mert szállni az erőszakos akaratú királlyal, hogy megvédje a pápaság és az Egyház tekintélyét. Fisher János ékessége volt a cambridge-i egyetemnek, ragyogó mintaképe volt a püspöki karnak, hű volt a királyhoz, de hajlíthatatlan volt akkor, midőn az tőle méltatlanságot követelt. És miután önmagához is hű maradt, a legnagyobb lelki nyugalommal szenvedte el a halálbüntetést a hóhér bárdja alatt. Ugyancsak ebben az évben, 1535-ben, hasonló sors érte Morus Tamás államkancellárt is, az ország első hivatali személyét a király után. Joggal nevezi őt a Rítusok Kongregációjának végzése életteljes, szeretetreméltó szellemnek, aki emellett mély képzettséggel is rendelkezett. Olyfokú kedvesség birtokában volt ő, melyet az angolok humornak neveztek s egy felsőbbes lélek felülmúlhatatlan derűségének. Morus, aki az antik nyelvek gazdagságának, a művészek, az ügyvédnek és az államférfiúnak minden kiválóságával rendelkezett, még a vesztőhelyen is megőrizte lelkének nyugalalmát. Hóhérajáért mondott imádsággal ajkán halt meg. A két nagy vértanú szenttéavatási ügyében senki sem fáradt többet, mint a nemrég elhunyt westminsteri érsek, Bourne Ferenc. Mily nagy lett volna az ő öröme, ha ezt a napot megérhette volna.”

Így szólt a Szentatya, annak az Egyháznak feje, amely nemcsak a jövő fátyla mögé tekint, hanem a múltba is mindig visszanéz és sohasem feledkezik meg hőseiről.

A Tej utcából Morton bíboros asztaláig

Morus Tamás egyik kiváló életrajzírója, dr. Klug osztrák egyetemi tanár, ezekkel a megindító sorokkal kezdi munkáját:

„Az angol főváros szívében, a Temze partján, szürke falaktól övezve terül el a tornyok sokaságától ékes, komor Tower, Anglia egykori állami börtöne. A Hódító Vilmos idején épített ősi vár északnyugati sarkában áll Szent Péter kápolnája, amelynek tövében egy kis temető húzódik meg. Erről mondja Macaulay, a nagy történetíró: *There is no sadder spot on earth than this little cemetery*”, – ennél a kis temetőnél nincs szomorúbb hely a világon. A Sírokon ugyanis ilyen nevek olvashatók: Sir More Tamás, fejét vették 1535-ben; Boleyn Anna királyné, fejét vették 1536-ban; Cromwell Tamás, Essex grófja, fejét vették 1540-ben; Plantegenet Margit, Salisbury grófnője, fejét vették 1541-ben; Howard Katalin királyné, fejét vették 1542-ben; lord Seymor Tamás, fejét vették 1549-ben; Somersét lordprotector, fejét vették 1552-ben; Dudley János, Northumberland hercege, fejét vették 1553-ban; lady Grey Johanna, fejét vették 1554-ben; Essex grófja, fejét vették 1601-ben. Nyugszanak még ebben a temetőben sokan mások is. Mindegyik névhez egy-egy tragédia fűződik, melynek végső felvonásában egy-egy nevezetes főre hullott le a hóhér pallosa. De egyik tragédia hőseinek emlékét sem sugározza be a heroizmusnak az a nagysága, mint More Tamásét, VIII. Henrik király lordkancellárját, aki a katolikus vallásért halt mártíromságot.

More Tamás – latinosan Morus Tamás – 1478. február 7-én Londonban látta meg a napvilágot. Születésének pontos dátuma sokáig vitás volt, mert kivégzése után VIII. Henrik a More-család minden iratát elkobozta s bár ezek az iratok valószínűleg megvannak, mind a mai napig nem kerültek elő. A királynak az a törekvése azonban, hogy More életének nyomait eltüntesse, hiúnak bizonyult. More Tamás barátai, elsősorban pedig veje, Roper Vilmos, megörökítették a volt lordkancellár életének momentumait, leírták az utókor számára jellemének vonásait, feljegyezték mondásait s lefestették példás családi életét. Csak egy dologban ért el a király sikert. Oly eredményesen semmisítette meg More Tamás őseinek táblázatát, hogy maga Roper sem tudta megállapítani, vajon a More-család angol ága származott-e át Írországból vagy fordítva, az ír ősök telepedtek-e át Anglia területére. More apja gyermekkorától címet viselt, ez azonban nem bizonyítja nemesi származását. Mint maga More Tamás említi, ősei nem voltak nemesek, de mindig nagy tiszteletnek örvendtek. Atyja, More János, mint a „királyi törvényszék” tagja, oly kiváló szolgálatot teljesített, hogy a király a nem örökletes lovagi címmel tüntette ki. Az öreg More egyébként félelmet és gáncsot nem ismerő, igazságszerető, kissé nyers, de jókedvű, ötletes ember volt. Háromszor házasodott s Graunger Ágnessel kötött első házasságából született fia, Tamás.

A londoni Tej-utcában állt More-ék családi háza, ahol Tamás gyermekeiket töltötte. Édesanyját korán elvesztette, helyette apjának okozott sok örömet őszinte gyermeki szeretetével és folytonos haladásával. Az öreg More igen tekintélyes kort ért meg s tanúja volt fia emelkedésének, sőt lordkancellári pályafutásának is. Fia szomorú és igazságtalan halálának látásától megkímélte az Úr.

More Tamás, akinek serdülő gyermekkoráról keveset tudunk, a londoni Varrótú utcában álló Szent Antal kórház hasonlónevű iskolájában, az akkori London egyik legkitűnőbb intézetében, nyerte első oktatását. Tanítója, a később nagy hírű Holt Miklós, egyszerű és szigorú nevelésben részesítette. Az élénk szűz fiú rendkívül könnyen tanult s igen korán örömet lelte a különböző vallási szertartásokban.

Tizenkétéves korában More Tamás a Varrótú utca csendes világából Morton János bíboros, canterbury-i érseknek, VII. Henrik király lordkancellárjának udvarába került, amely akkor Anglia legkiválóbb elméinek találkozóhelye volt. A nevelés egyik eszközeként ugyanis a tekintélyes angol családok a középkorban apródszolgálatra küldték gyermekeiket,

hogy előkelő emberek közelségében engedelmességet, jó modort, vallásos életet és férfias magatartást tanuljanak. A nyolcvannégy éves kora ellenére még mindig éleseszű, tetterős, friss és tevékeny bíboros hamar felismerte az ifjú More rendkívüli képességeit s lambethi palotájában egyszer az udvari előkelőségek előtt avval mutatott rá Tamásra:

– Ebből a fiúból – meglássátok – még nagy ember lesz!

A bíboros környezetében vitára megjelenő tudósokat is csakhamar meglepte More Tamás korán ébredő, csillogó szónoki tehetsége. A fiú folyékonyan beszélt latinul s még majdnem gyermek volt, amikor epigrammát költött az élet és a földi boldogság mulandóságáról. Gazdag kedélyvilágából nem hiányzott a vidámság, tréfa s a talpraesett humor megbecsülhetetlen adománya sem, amely élete utolsó órájáig sem hagyta el. Morton bíborosnak szokása volt, hogy karácsony táján palotájában színelőadásokat rendeztetett, melyekben Tamásnak is szerepet juttatott, de sajátságos módon. Úgy állította be Tamást a darabba, hogy annak rögtönöznie kellett. Tamás egy ideig figyelt, aztán közbeszólt. Mint a rakéta pattogtak tréfás ötletei, melyeknek néha olyan nagy sikere volt, hogy a nagytehetségű fiú valósággal főszereplőnek látszott.

Élete későbbi folyamán Tamás gyakran visszagondolt a lambethi palotában töltött szép napokra. „Utópia” című nagyírú művében örököfényű emléket is állított a nemes bíborosnak.

Aut tu es Erasmus, aut diabolus!

Kétévi apródszolgálat után, 1492-ben a szeretetreméltó, vidám és szolgálatkész ifjú, aki a bíborosnak valósággal szívéhez nőtt, apja kívánságára az oxfordi egyetemre vétette fel magát. More Tamás ekkor tizennégy éves volt.

Korai egyetemi tanulmányainak nem rendkívüli tehetsége, hanem az akkori tanítási módszer adja magyarázatát. More Tamás két oxfordi egyetemi évének tanulmányait a mai humanista gimnázium két legfelső osztályának anyagával hasonlíthatjuk össze. A humanista gimnázium fejlődése More idejében kezdődött. Akkoriban még nem ismerték a mai középiskolák tömördek tantárgyát, hanem elsősorban a latin nyelv alapos elsajátítását tekintették fontosnak, hogy az egyetemi oktatás alapja meglegyen. A főiskolák tanárai ugyanis kizárólag latin nyelven adtak elő. A mai gimnazista már azokból az eredményekből és felfedezésekből él, amelyeket főleg a humanizmus indított útnak. Ezeknek az ismereteknek elsajátításával szerzi meg a felsőbb tanulmányokhoz szükséges alapot.

Azt mondhatnók, hogy a humanizmus virágzása épp More Tamás idején indult meg. Nyomai már Danténál megtalálhatók, Petrarca és Boccaccio pedig kimondottan humanistáknak minősíthetők. Beteljesedése azonban csak a Keletrómai Birodalom bukásával, Konstantinápolynak 1453-ban történt elestével kezdődik. Az ókori tudományok fellegvárából akkor igen sok tudós Itáliába menekült az Izlám elől. Itália földjén elhanyagolt és feledésbe merült szellemi világot találtak, de a talaj készen állt arra, hogy Platónak és Aristotelesnek új életre ébresztett tanait magába fogadja. Szinte mohón kaptak a tudós elmék a régi nagyok után. Egyik-másik tudósnál sajnálatosképpen fellobban a pogány ókor erkölcstelensége is, miután hanyag beállítás következtében nem különítették el az éles görög gondolkodás nagy értékeit a dekadens pogány világ silány elemeitől. Az igazi és a téves humanizmus két nagy áramlata azonban megindult s More Tamás két évtizeddel utóbb már nevezetes és érdemes humanista nevére tett szert.

Az ifjú More apja nem szívesen látta, hogy fia görögül tanul, mert az itáliai humanizmus fejlődéséből az Angliában is divatosná vált humanizmus nagy veszélyeire következtetett. Az irodalom iránt érzett rajongó szeretetében More igen sokat foglalkozott az ókor íróival, de apjának egyetlen szava elég volt arra, hogy szenvedélyének korlátot szabjon és csak fő

tanulmányaival foglalkozzék. Az ókori irodalomra most már csak annyi időt szentelt, amennyit pihenéséből és alvásából elvonni tudott.

Az oxfordi egyetemen különben a humanizmus képviselői érdekes, komoly professzorok voltak, akik az ókori írók műveit okosan használták. More a görög nyelvet Linacre Tamás professzortól tanulta, aki a klasszikus filozófia nyelvét Grocyn professzorral együtt Itáliában sajátította el. Grocyn volt az első, aki Angliában, még pedig Oxfordban, a görögöt tanította. A tizenöt-tizenhatéves More Tamással Linacre olvasta Plato és Aristoteles műveit. Eközben a fiatal diák szelleme oly gyönyörűen kibontakozott, hogy tanára szinte csodálkozással nézte, milyen örömet leli Tamás a filozófiai munkában és beszélgetésekben. A szomjaslelkű ifjú csakhamar annyira megtanult görögül, hogy a görög irodalmi és filozófiai műveket fáradság nélkül olvasni tudta. Szívesen merült el latin tanulmányaiban is s rövidesen klasszikus formában írt és beszélt latin nyelven. Tanult ezenkívül matematikát, asztronómiát, francia nyelvet és zenét. Hogy pedig a múlt történetéből jobban megérthesse a jelent, szorgalmasan olvasott történelmi műveket is.

Talán Oxfordban, de lehet, hogy később, a londoni lordmayor asztala mellett ismerkedett meg More Tamás a messze földön híres Rotterdami Erasmussal, „A balgaság dicsérete” írójával, akivel később szoros barátságba került. Az ifjú diák és a meglelt korú tudós első találkozásáról szóló alábbi anekdota történelmi szempontból talán nem egészen hiteles, de érdekesen világítja meg More Tamás szellemét. A feljegyzések szerint Erasmus mindenféle szofizmával védett valami tarthatatlan tételt. Tamás, aki még nem tudta, kivel áll szemben, a bajvivó humanista bátorságával s olyan hévvel szállt síkra a maga tétele mellett, hogy Erasmus felkiáltott:

– Aut tu es Morus, aut nullus. Vagy te vagy Morus, vagy senki.

Amire More Tamás így válaszolt:

– Aut tu es Erasmus, aut diabolus. Vagy Erasmus vagy, vagy az ördög.

Egyik kortársa Morus Tamást emberfölötti tehetségnek nevezi, csodálkozik sokoldalú tanulmányain, ragyogó fordításain s azt írja, hogy nincs a tudománynak az a területe, amely More Tamás előtt hozzáférhetetlen volna. Ugyanez az író More Tamás jellemébe is némi betekintést enged. Szerinte More állandóan derült lélek, akinek a humor az édesapja s a talpraesett ötlet az édesanyja. Tudós férfiakkal való vitatkozásaiban ítélete mindig éles és találó. A vitázó idősebb urak gyakran gyermekesnek mondták beszédjét, nem mintha valóban az lett volna, hanem mert féltékenyek voltak csodálatos képességeire s mert Tamás olyan területeken is otthonosan mozgott, amelyek előttük idegenek voltak.

Az ifjú diák fölött éberem örködött a gondos apa szigorú szeme. Az öreg More azon volt, hogy fiának jó nevelést adjon s az ifjút takarékos, egyszerű életre szoktassa. Valahányszor cipője foltoztatásra vagy fehérműje javításra szorult, Tamásnak mindig apjához kellett fordulnia, zsebpénzéből ugyanis csak a legszükségesebbre telt. A nevelésnek ezt a módszerét Tamás később mindig hálával emlegette, mert ez óvta meg az ifjúság ostobaságaitól, kicsapongásaitól és bűneitől. Fényűzést nem ismert, sohasem gondolt másra s nem szeretett egyebet, csak a tanulást.

Oxfordban sokat tépelődött azon, minő hivatást válasszon. Szíve mélyén valószínűleg kolostorba vágyódott, apja azonban azt kívánta, hogy a jogtudományokra térjen át. Gyermeki engedelmisséggel hagyta el Tamás Oxfordot és jogi tanulmányokba kezdett. Először a londoni New Inn nevű előkészítő iskolában hallgatott két évet, majd 1496-ban a Lincoln's Inn nevű ügyvédképző főiskolára iratkozott be.

Az antik nyelvek és görög filozófusok tanulmányozását a meglehetősen kuszált angol joggal cserélni fel, More Tamásnak bizonyára nehezebbre esett. Egész szívével a gondolat fejlődésének történetén csüngött. Engedelmisséghez lévén azonban szokva, egy pillanatra sem ellenkezett, jól tudta ugyanis, hogy apja csak javát akarja. Olyan örömmel és buzgósággal látott munkához, hogy senki sem vette észre rajta a jogtudomány iránti

ellenszenvét. Sőt rövid idő alatt valamennyi tanulótársát túlszárnyalta. Tanárai annyira becsülték, hogy még tanulmányi ideje alatt jogi előadásokat tartattak vele.

Még így is maradtak szabad órái, melyeket kedve szerint töltött. Ilyenkor elővette a latin és görög auktorokat, de nem a klasszikusokat, hanem az egyházatyákat. Nem könnyű szórakozás volt ez, hanem mély szellemi elmerülés. Akkoriban már Londonban lakott az öreg oxfordi görög professzor, Grocyn is, aki a Szent Lőrinc-templom plébánosa volt. More Tamás nagy örömmel tudta ezt meg. Grocyn is ujjongva látta viszont régi tanítványát. Csodálkozással nézte Tamás fejlődését és szívesen beszélgetett vele tanulmányairól. Majd felkérte fiatal barátját, hogy a Szent Lőrinc-templomban tartson latinnyelvű előadássorozatot Szent Ágostonnak „Az Isten állama” című művéről. Nagyszámú, érdeklődő közönség hallgatta a fiatal tudós fejtegetéseit. Maga Grocyn is minden előadáson részt vett.

Az ilyen munkálatok természetesen mindannyiszor felébresztették benne a jogi tanulmányok megszakításának vágyát. Sokat tépelődött, hogy helyesen cselekszik-e, ha jogi pályára lép. Az a titkos vágy, hogy békés kolostori falak között Istennek szentelje életét, bizonyára már ekkor csöndes sóvárgássá fejlődött. Mint éleseszű gondolkodó, pusztá érzés és vágy alapján nem akarta cselekvésre szálni magát, hanem a komoly és tiszta megfontolástól tette függővé további pályafutását. Böjtölt, imádkozott, vezeklő gyakorlatokat tartott s gyakran késő éjszakáig imádkozva virrasztott, hogy Isten akaratát megismerje. De a lázadó természet nem hagyott neki nyugtot. Teljes szigorral uralkodott magán, egyre mélyebben hatolt saját lelkébe s testét, mint terhes útitársat fékezte meg. Éjjelente csak négy-öt órát aludt, azt is egyszerű kemény ágyon vagy padon, fatuskóval a feje alatt. Szívós harcban őrizte meg tisztaságát.

Ekkor kezdett vezeklő-inget is hordani, melynek viselését élete végéig sem hagyta el. Halála előtt elküldte ingét kedves leányának, Margitnak, aki csak maga tudott apjának erről a szokásáról s aki az inget mosni szokta.

Mély vallásosságban és a balga test iránti könyörtelen szigorúságában bizonyára jó szerzetes lett volna, ha szívében nem támadt volna fel ismételten a családi élet utáni vágyakozás. Már tizenhatéves korában erősen vonzódott egy lánykához. Akkor egész érzésvilága egy latinnyelvű költeményben nyilatkozott meg, amely mind a mai napig fennmaradt. Korai szerelme fölött diáktársai sokat évődtek s sűrűn incselkedtek vele. A lányka rokonsága a dolgot nagyon rossz szemmel nézte, ami csakhamar észretérítette Tamást. Csak második házassága után találkozott More újra ifjúkori szerelmével, aki közben egészen elvesztette ifjúi szépségét. Tamás ekkor ismét verset írt, amelyben magasztalta az ifjúkori szerelemnek későbbi korban is felragyogó tisztaságát.

Ezek voltak azok az okok, melyek miatt Tamás gyakran gondokba merült. Az erősjellemű ifjú szakadatlan imával és böjtölve figyelte lelke belső hangjait. Végre is arra az eredményre jutott, hogy nem a kolostori életre való, hanem jó házasságot kell kötnie, amelyben ugyancsak buzgón szolgálhatja az ég Urát. Későbbi barátja, Rotterdami Erasmus, mondta egyszer róla, hogy Tamás inkább akart lenni önmegtartóztató férj, mint rossz pap. Kétségtelen, hogy More behatóan megbeszélte a kérdést gyóntató-atyjával és barátjával, Colet dékánal is. Colet felfogása szintén hozzájárult ahhoz, hogy Tamás a világi élet mellett döntött. A kolostori cella felé sóhajtó vágy azonban halála órájáig elkísérte.

Az elhatározás annak idején sok fájdalmat is okozott szívének. Tiszta lelke keményen és komolyan küszködött. Még mindig remélte, hogy hallani fogja urának és mesterének hangját. Szíve mélyéről feltörő, teljes bizonyosságra törekedett. Épp ezért négy évre visszavonult és a kartauzi barátok társaságában élt. Sokáig úgy érezte, hogy ferences szerzetesnek kellene lennie. Négy évig viaskodott önmagával, négy évig elmélkedett s végezte szorgalmasan vallási gyakorlatait. A jámbor szerzetesek közelségétől várta, hogy megismeri Isten akaratát. Ez alatt a négy év alatt a kartauziakkal való beszélgetés és a zene volt minden üdülése. Végül

elhatározta, hogy mély vallásosságban és meg nem rendülő igazságszeretben mint világi éli le életét és félelem nélkül teljesíti minden katolikus kötelességét.

A chelsea-i ház

A vergődések és tépelődések kohójából More Tamás mint komoly, érett férfi került elő. Komolyan tekintett önmagába, komolyan figyelte lelke rezdüléseit és az életet mély komolysággal, mint Isten szolgálatát fogta fel. Egészséges vidámsága azonban mindezt nem szenvedte meg, állandó lelki békéje mindenkor legszebb tulajdonsága maradt. Tiszta derűvel szemlélte a körülötte zajló életet s épp e derültsége miatt More Tamást mindenfelé szívesen látták. Örömmel látott vendége volt mindig az essex-grófsági Newhallban lakó jómódú Colt családnak is. A házat ékesítő szép és erényes lányok közül Tamás különösen a másodikhoz vonzódott. Mielőtt azonban kezét megkérte volna, számításba vette azt a fájdalmat is, amit a legidősebb lánynak mellözésével okozna. Kezdtett többet foglalkozni a legidősebbel s csakhamar mély vonzalmat érzett iránta. Gyakrabban tett most Coltéknál látogatást s látogatásainak célja a család előtt nem is maradt titok. Amikor aztán elhatározta, hogy megkéri a legidősebb leány kezét, a feszültség megoldódott s az öröm nagy volt. Tamás választása szerencsésnek bizonyult. Leendő élettársa ugyan, mint afféle falun nevelkedett leány, nem állt túlságos magas szellemi színvonalon, de fiatal volt és hajlékony. Mély tisztelettel tekintett nagyműveltségű urára s örömmel tanult vezetése mellett irodalmat és zenét. Házasságukat, melyet a legnagyobb harmónia lebegte körül, négy gyermekkel áldotta meg az Úr. Három leány volt: Margit, Erzsébet és Cecília és egy fiú, János. Hat boldog esztendő után azonban a halál anyaga nagy szomorúságot zúdított a családra. Az anyának el kellett örökre költöznie szívéhez nőtt működési köréből. Nehezen vált el szeretett férjétől, zsengekorú gyermekeitől s meleg otthonától, melyben oly hűséggel és örömmel uralkodott. More lelkét nagy fájdalom hatotta át, de férfias erővel megvigasztalódott, mert tudta, hogy az elköltözött anya a túlvilágon is mindig gondol szeretteire.

Tamás csakhamar belátta, hogy apró gyermekei nem lehetnek anya nélkül. Ez a magyarázata annak, hogy már néhány hónappal utóbb egy özvegyet vett feleségül, aki nála hét évvel idősebb volt. Middleton Alice asszony jó mostohának és derék háziasszonynak bizonyult. Házassága gyermektelen maradt s így annál több gondot tudott fordítani a rábízott gyermekekre. More Tamás jósággal és szeretettel egyenlítette ki a közte és hitvese közt meglevő szellemi különbséget, így a házasságot semmi sem zavarta meg, bár Alice asszony sokszor volt kicsinyes. Joggal mondta róla férje, hogy a fillérrel garasoskodik, de a nagy pénzzel dobálódzik s a gyertya tövét félreteszi, de el tud főzni egy selyemruhát.

More-nak mind a két felesége alacsony termetű lehetett. Amikor egyszer megkérdezték tőle, hogy miért esett választása mind a két esetben kicsiny asszonyra, nevetve felelte: Mert két rossz közül jobb a kisebbik.

Gyermekei előtt More a szülői szeretet példaképe volt. Erasmus írja egyik levelében, hogy anya és gyermeke ritkán értették meg egymást oly harmonikusan, mint More Tamás és házában élő, özvegyi sorsra jutott mostohaanyja. Apjának harmadik feleségét édesanyjaként tisztelte.

1523-ban a család Chelsea-ba költözött. Ez a hely akkor még csak falu volt London szomszédságában a Temze mellett. A fővárossal való forgalom a folyón játszódott le, amely az egykori krónikások szerint szelíden és tisztán hömpölygött a kertek és paloták alatt. More Tamás Chelsea-ban szép házacskát építtetett, amelynek kertje a Temze vizére futott alá. More kivégeztetése után a ház tulajdonosa gyakran változott, míg végre 1740-ben az elavult épületet, amely ma az angol katolikusok zarándokhelye volna, lerombolták.

Chelsea-i házát More okos előrelátással úgy rendezte be, hogy az gyermekeinek házasságkötésük után is kényelmes otthont nyújtott. Valószínű, hogy Middleton Alice első házasságából származó leánya is férjhez ment s ott lakott. A családban élt azonkívül More-nak egy távoli rokona, egy árva gyerek is. Házasságkötése után ez is Chelsea-ban maradt, úgyhogy mindnyájan egyetlen nagy családi közösségben éltek, amely fölött More mint kötelességtudó, okos apa uralkodott s a családtól minden viszályt, minden rendetlenséget távol tartott. Ha itt-ott mégis a családi békességet zavaró körülmény lépett fel, More Tamás a maga szeretetreméltó, jóságos modorában egy-kettőre helyre tudta állítani a rendet. Különös öröme telt unokáiban, akik csakhamar mint egy kis hadsereg népesítették be a házat. Gazdag, sarjadó élet vette körül s bölcsen mérsékelt, szép vidámság derítette fel napjait.

Rotterdami Erasmus egy Hutten Ulrikhoz írt levelében részletesen megrajzolja More Tamás családi életét. A chelsea-i házban – írja – nem ismerik a veszekedést, irigységet vagy civódást. „More Tamás egyetértésben él feleségével, fiával és menyével, három leányával és azok férjével és tizenegy unokájával. Nincs nála boldogabb ember. Feleségét úgy szereti, mintha az még fiatal lány volna s ha valami elkerülhetetlen kellemetlensége támad, azt is olyan örömmel veszi, mintha nem történhetett volna vele nagyobb szerencse.” Ugyanebben a levélben Erasmus a chelsea-i házat katolikus vallású egyetemhez hasonlítja, mert nem él benne senki, aki a keresztény erény s az igaz megismerés valamelyik könyvével ne foglalkoznék. „Ott nem lehet hallani hamis szót vagy indulatos beszédet. Senki sem hiú, mindenki végzi a maga kötelességét. Szigorúan megszabott házi rend, hogy a férfiak ne fennhéjázó szavakkal, hanem teljes szeretettel és jósággal uralkodják. Állandó a házban a vidámság s ez az okos vidámság elejét veszi az oktan kívánságoknak.”

A nagy kertet More Tamás pontosan elosztotta az egyes családok között. A kertben igen szerette az apró állatokat és madarakat. Valóságos kis állatkertet rendezett be, melyben madarakon kívül majmok, rókák, mókusok, menyétek voltak együtt. Később More még egy házat építtetett, amelyben könyvtár, kápolna, képtár és tudományos munkára kiválóan alkalmas, csöndes dolgozószoba volt. Legjobban szerette ugyanis More: a könyveket, a tudós búvárkodást és az imádságot s megkívánta, hogy örömeiben az egész ház részt vegyen. A tudományok szeretetében nyújtott tündöklő példája gyermekeiben is nagy buzgóságot ébresztett, amely különösen a filozófia és az asztronómia területén nyilatkozott meg. Gyermekei haladásának More nagyon örült. A mindennapos érintkezésben sokat beszéltek latinul. Ha az apát a kötelesség elszólította hazulról, latin nyelven váltottak levelet. Olvasni is főképp latin írókat olvastak. Műveiket szótár nélkül is élvezni tudták.

Szorgalmával erősen kitűnt More gyermekei közül Margit, aki még férjhezmenetele után is rendszeresen folytatta tanulmányait. Édesapja figyelmeztette, hogy orvostudománnyal és teológiával foglalkozzék, mert így tudja meg legjobban, mit kíván a test és lélek egészsége. A More-lányok tanultságának csakhamar olyan híre ment, hogy a király 1529-ben meghívta őket latinnyelvű filozófiai előadás tartására.

A tudományok mellett a szórakozás jelentett a More-házban üdítő változatosságot. A család néhány tagja énekelt, mások az orgonához értettek, maga More hegedűn játszott. Állítólag fuvolázni is tudott. Természetesen gyakran estek jóízű, vidám beszélgetések is, melynek mindig a fordulatos szellemű, élénk és ötletes családfő volt a központja és irányítója.

More Tamás külső megjelenését Rotterdami Erasmus Hutten Ulrikhoz intézett, 1519. július 23-án kelt levelében következőképp írja le: „More arányosan tagolt, középtermetű ember, csak kezei kissé nagyok. Az íróasztal mellett sokat dolgozó emberek rossz szokása szerint jobb vállát kissé magasabban hordja. Arcszíne világos, haja sötétszőke, szeme szürke, tekintete áthatóan nyugodt. Bajusza nem erős, szája vonala finom, orra erőteljes. Egészsége jó s munkaképessége igen nagy. Táplálkozásában beéri a legegyszerűbb házi főzettel, öltözködésében is az egyszerűséget kedveli. A körülményes udvariassági formákra nem sokat

ad. Otthonában, családjá tagjaival s háza népével csupa jóság és nyíltszívűség. Cselédeitől szorgalmas munkát kíván, de jól bánik velük s megadja nekik a kellő pihenést. Mint okos embernek, gondja van arra, hogy a férfi és női cselédek csak szükség esetén kerüljenek össze. Lefekvés előtt családjá tagjaival mindig közösen imádkozik.”

Asztal mellett a család egyik nőtagja felolvasta a Szentírásnak valamelyik passzusát, ahogy az kolostorokban szokás. Aztán maga More tartott rövid előadást, amelyből más tárgyra tért át s evvel kezdte meg a latin beszélgetést. Különösen akkor történt ez így, ha tudós vendég is ült az asztal mellett. A latin beszélgetés angol csevegéssel végződött, miután a vidám beszélgetésre, tréfálkozásra az angol nyelv inkább volt alkalmas.

Ilyenformán More Tamás példás módon gondoskodott arról, hogy családjá a napi munka terhéért testi és lelki üdüléssel fűszerezve könnyebben viselje. A szórakozás magas színvonalára mindig éberrel ügyelt s kocka- vagy kártyajátékot nem tűrt házában. Szép szokása volt, hogy Nagypénteken egész háza népét a kápolnában gyűjtötte össze s titkárával felolvastatta Krisztus kínszenvedéseinek történetét. A családfő mindig maga adott példát az áhítatos imádságra. Amikor egyszer egyik leánya súlyosan megbetegedett s az orvosok a gyógyulás minden reményét feladták, More természetfölötti orvossághoz, bensőséges, hosszú imádsághoz folyamodott. Aztán mintha elméje egyszerre megvilágosodott volna, hirtelen házi orvosához fordult s határozottan felkérte, hogy próbálkozzék meg még egy bizonyos orvossággal. Az orvos csodálkozott More határozottságán s megfogadta a tanácsot, olyan eredménnyel, hogy a beteg csakhamar felgyógyult. Roper ezt a csodálatos gyógyulást apósa hittal elmondott imájának tulajdonította.

„A királynál előbbrevaló a királyok királya”

Ha More Tamás mint családapa teljesen fel is áldozta magát övéiért, honfitársainak, hazájának és királyának szolgálatában is tökéletesen teljesítette kötelességét. Saját magának csak úgy tudott időt szakítani, hogy már akkor elkezdte napi munkáját, amikor más ember még legédesebb álmát aludta. Négy-ötórai pihenés után már hajnali két órakor többnyire felkelt s reggel hétig imádsággal, tanulással töltötte idejét, majd misét hallgatott s ezt oly s szigorú kötelességének tekintette, hogy abban a király sem akadályozhatta meg.

Amikor More még VIII. Henrik kegyekkel elárasztott barátja volt, nem egyszer megesett, hogy a királyi palotába hívták. Egyszer a király meghívása épp misehallgatás közben érte. Az udvari futár átadta a király üzenetét, de More csak imádkozott tovább. A türelmetlen uralkodó másodszor és harmadszor is elküldött érte, mindannyiszor hiába. More a mise végéig nem hagyta el a templomot. Amikor szorongó izgalommal elmondták neki, hogy megváratta a királyt, More csak annyit felelt, hogy nagyobb és hatalmasabb úrnál, a királyok királyánál kellett előbb látogatást tennie. VIII. Henrik ekkor még istenfélő, jámbor ember volt, ennél fogva éppenséggel nem haragudott meg, sőt később, amikor More-t egyik legbizalmasabb emberévé tette, maga is többször ismételte, hogy első az Isten, aztán jön a király.

Reggeli ájtatoskodása után More földi kötelességeihez látott. Mint ügyvéd, majd mint bíró, még később pedig mint lordkancellár meghallgatta a különböző panaszokat és vitás eseteket, ítéletet mondott, figyelmeztetett, tanácsot adott, de özvegyektől, árváktól, ínségesektől pénzt sohasem fogadott el. Itt-ott anyagilag is segített a szegényen. Dolgai végeztével boldogan tért haza s megnyerő természetével az egész háznak öröme volt. Feleségének elmesélte, mit végzet, gyermekeinek biztató tanácsokat adott, sőt arról sem feledkezett meg, hogy a cselédekkel is váltson pár jó szót. Kell ez – szokta mondani –, hogy minden a maga rendjén menjen és ne érezze nálam magát idegennek senki. A házban egészséges vidámságnak kell lennie s ez a férj gondja.

Napi kötelességeihez tartoztak azok az imák is, melyeket a nap különböző szakaiban elmondott. Ezeknek jó részét latin és angol nyelven maga szövegezte meg. Reggelente és este a szokásos imákhoz még zsoltárokat és litániákat fűzött, ha pedig valami fontos, nehéz teendő előtt állt, szentáldozással erősítette magát, amelynek gyakori vétele akkor még nem volt szokásban.

Vallási kötelezettségeit módja volt otthon, saját felszentelt kápolnájában is elvégezni, de azért plébániatemplomát sem hanyagolta el. Sűrűn felkereste a chelsea-i plébániatemplomot s karinget öltve a többiekkel együtt a kóruson énekelt. Megtette azt is, hogy ministrált, sőt néha a sekrestyés teendőit is ellátta. Már lordkancellár volt, amikor egyszer Norfolk hercege épp a sekrestyében lepte meg. Mise után kart karba öltve tértek haza s a herceg megjegyezte:

– Istenem, Istenem! Kedves kancellár úr! Ön beáll sekrestyésnek? Szégyent hoz a királyra!

More mosolyogva felelte, hogy a királyok urának szolgálatát a király sem veheti rossz néven.

Könyörgő körmeneteken More gyakran vitte a keresztet a pap előtt. Kancellári méltóságánál fogva lóháton is mehetett volna, de bár a körmenet útja sokszor hosszú és nehéz volt, jogával sohasem élt. Nem akart lovon ülni ott, ahol a pap az Oltáriszentséggel a kezében gyalog tette meg az utat.

Kancellár korában joga volt arra, hogy a chelsea-i plébános személyét tetszése szerint jelölje ki. Választása egy Larke János nevű, igen buzgó lelkészre esett, aki utóbb a felsőbbbségi eskü letételének megtagadása miatt vértanúhalált szenvedett s akit a pápa More Tamással és vértanútársaival együtt 1886. december 29-én a boldogok közé iktatott.

De nemcsak az Egyház élete és virágzása volt More állandó gondoskodásának tárgya, hanem a templomok ékesítése is. A chelsea-i plébániatemplom bővítésére külön kápolnát építtetett, azonkívül arany és ezüst edényeket adott a templomnak ajándéknak.

Napi programjának egyik további pontja volt a betegek és szegények istápolása. Megesett, hogy egymagában járta végig a zezugos londoni utcákat és kereste fel szegényeit. Ahol igazi nyomorral találkozott, ott nem garasokkal alamizsnálkodott, hanem az aranyat sem sajnálta. Ha hivatala túlságosan lekötötte, akkor családja valamelyik tagjára bízta a szegények látogatását és az alamizsnálkodást. Chelsea-ban házat vásárolt, amelyet élemedett, szegény betegeknek rendezett be s maga gondoskodott eltartásukról. Ráérő idő híján itt Margit leánya szokta helyettesíteni.

Különös öröme telt More-nak abban, ha szegény szomszédait vendégül láthatta s asztala mellé ültethette. Gazdag és előkelő embereket igen ritkán hívott meg. De segítő kezét ezek felé is azonnal kinyújtotta, ha akaratukon és hibájukon kívül bajba jutottak. Egy főrangú hölgyet például, aki egy szerencsétlen perben egész vagyonát elvesztette, egyszersmindenkorra házába fogadott.

Barátai közül elsősorban Rotterdami Erasmus kereste fel sűrűbben a More-házat. Erasmus először 1497-ben utazott Londonba. Egykori tanítványát, Blount Vilmost – a későbbi lord Mountjoyt – látogatta meg s lehetséges, hogy More itt melegedett vele össze. Két évvel utóbb Erasmus és Tamás már állandó, baráti levelezésben állt egymással. A költő és tudós Erasmus csodálkozással tekintett tíz évvel fiatalabb barátjára, akinek szeretetreméltó, derült és jóságos természetét gyakran dicsérte. Amikor 1500-ban a kontinensre tért vissza, mindenütt csak lelkesedéssel beszélt róla. Egyik levelében megjegyezte: „A természet még sohasem alkotott More lelkületénél kedvesebbet, gazdagabbat és boldogabbat.” Hutten Ulrikhoz intézett egyik későbbi levelében More Tamást a barátság tökéletes példaképének nevezi. Leírása szerint More társaságában igen előzékeny és nagyon kellemes. Akármilyen rossz hangulatban van valaki, mellette mindjárt felderül. Ha véletlenül kellemetlen helyzet támad, More azonnal el tudja oszlatni. A vidámságban serdülő ifjúkora óta őszinte örömet leli. Természete nem a szertelen jókedv, hanem a finom derű. „Ha valaki ellene mond –

folytatja Erasmus – még ha minden alap nélkül is, More szeret tréfásan, találóan felelni. Tudósok társaságában élvezi azok tehetségét, tudákosok és ostoba emberek közt pedig mosolyog azok modorán. Hangulatára a tömeg cseppet sem hat.” Erasmus azt is elmeséli, hogy kertjében, melynek állatállományát szerette ritka állatokkal gazdagítani, More rendszeresen meg szokta figyelni az állatok szokásait, alakját, ösztöneit. Háza szinte múzeumnak is beillik.

Chelsea-ban a két jóbarát sokat dolgozott Lucianus görög dialógusainak latinra való fordításán. More a maga fordításához Lucianus stílusában egy kompozíciót is fűzött. A chelsea-i családi körben, 1508-ban írta meg Erasmus „A balgaság dicsérete” című könyvét, amely utóbb indexre került. Kétségtelen, hogy More tájékozva volt erről a készülő szatirikus munkáról s azt helyezte is. Bízott abban, hogy a műveltek számára írott könyv a benne foglalt gondolatok helyes magyarázata esetén jó hatással lesz. Még mielőtt azonban Erasmus műve indexre került volna, sajnálta annak megjelenését. Belátta, hogy a könyvet, amely nem alkalmazkodik a korszakhoz, rossz katolikusok félre is magyarázhatják.

Valahányszor Erasmus More vendége volt, mások is szívesen csatlakoztak a két tudós köréhez. Gyakran eljött Lilly Vilmos, aki Rhodosban tanult meg görögül, s akinél More a maga görög tudását tökéletesítette. A tudósok együtt olvasták a görög szerzőket, közösen fordították le a görög verseket latinra, s közösen adták ki gyűjteményüket. Dr. Colet, a Szent Pál-templom dékánja, aki, mint tudós és kitűnő szónok, nagy hírben állt, szintén sokszor megfordult More otthonában. Colet egyébként More-nak gyóntatóatyja s vele majdnem egyidős volt. Amikor egyszer Colet hosszabb ideig Londontól távol időzött, More levélben arra kérte, hogy térjen vissza minél hamarabb, mert a tökéletesedés útján való haladásban nagy szüksége van rá. A levélben More elmondta azt is, hogy sűrűn van együtt Lynacreval, Grocynnal és Lillyvel. „Grocyn ideiglenesen lelkiatyám, Lynacre görögül tanít, Lilly pedig mint jóbarát örvendeztet meg.” Bizalmas baráti viszonyban állt Holteinnel, a nagy festővel is, aki a More-család tagjait felbecsülhetetlen értékű rajzokban örökítette meg.

A tudósokkal való állandó érintkezéséből és magántanulmányaiból More-nak egész sereg szép műve született. Mindennapos jogi teendői mellett írt verseket, történelmi és filozófiai munkákat latin és angol nyelven. Mint angol költő nem szerzett nagy nevet, de mint latin művek, versek és epigrammák szerzője, jelentős népszerűsége tett szert. Legnevezetesebb műve azonban „Utópia” című, teljes címén „De optimo rei publicae statu, deque nova insula” című államregénye, amelyben leírja az emberi boldogság mesebeli szigetét és egy jobb emberiségről, tökéletesebb államformáról álmodik. Egész sereg szociális, politikai, filozófiai és vallási kérdést tárgyal művében. Szó sincs arról, hogy a kommunizmus tanait hirdeté, amint egyesek sorai közé belemagyarázni igyekeznek. Az Utópia azóta hatalmas irodalom forrásmunkává nőtte ki magát s tömérdek mélyenjáró politikai vita tárgyát alkotta. Hosszú évszázadokat előzött meg More Tamás evvel a könyvével, örök időkre beleírva nevét az emberiség legbátrabb és legönállóbb gondolkodói közé.

A „szakálltalan ifjú”

Közületi működését More Tamás mint ügyvéd kezdte meg. Úgyszólván első nyilvános szereplésétől kezdve nagy siker kísérte pályáját. Képzettségének, szónoki tehetségének és emberséges érzületének egész Londonban annyira híre ment, hogy 1504-ben, huszonhatéves korában az alsóház tagjává választották meg. Bár egyik legfiatalabb tagja volt a háznak, hamar magára vonta az egész ország figyelmét.

VII. Henrik király, VIII. Henrik atyja, aki Margit nevű leányát IV. Jakab skót királyhoz készült férjhez adni, a parlament hozzájárulását kérte ahhoz, hogy 40.000 font adót vethessen ki. Ebből az összegből akarta leányát kiházasítani. Az alsóház többsége ellene volt annak,

hogy ezt a tekintélyes összeget a ház megszavazza, miután a népet amúgy is tömérdek adó terhelte, de nyíltan felszólalni csak egy ember mert: More Tamás. Beszéde alapján a király kérését el is utasították. A király egyik embere ezekkel a szavakkal vitte hírül az uralkodónak a történeteket:

– Egy szakálltalan fiatalember semmisítette meg felséged terveit.

A király nagy haragra gyulladt. A parlament elutasító határozata után „a nemes lordok és hű alattvalói iránti túláradó szeretetből és kegyességből” elengedett 10.000 fontot, a többi 30.000-et aztán a gerinctelen parlament megszavazta. More Tamásnak azonban a király nem tudott megbocsátani s miután nem vehetett el tőle semmit, mert nem volt semmije, családjával érezte neheztelését. Valami semmitmondó ürügy alatt, More atyját büntette meg. Az öreg More Jánosnak mindaddig a Towerban kellett sínylődnie, amíg 100 fontot le nem fizetett. Az akkori idők siralmas jogi viszonyai lehetővé tették, hogy a király szabadon rendelkezék alattvalónak vagyonával és szabadságával. Ezt saját bőrén érezte meg igen sok polgár. More Tamást az ilyen kirívó igazságtalanságok nagyon bántották. De mivel ő sem vonhatta ki magát a korszellem hatása alól, csak lassan és lépésről-lépésre járhatott el a fennálló jogrendszer ellen, mert különben a dolog könnyen a fejébe került volna. Ennek ellenére a parlamentben többször síkra szállt az elnyomottak mellett, míg végre belátta, hogy a király haragja folytán a politikai pályán való haladásra nem sok reménye van. Ismét a londoni kartauziak kolostorába vonult tehát vissza, ahol vallási gyakorlatain kívül tudományokkal foglalkozott, franciául tanult, szabad idejében pedig hegedült. Keveset törődött avval, hogy kegyében van-e a királynak vagy sem. Utóbb testi biztonsága érdekében a kontinensre kellett menekülnie. Valószínűleg ez az az utazás, amelyről hét évvel utóbb írt levelében, 1515-ben emlékezik meg. Levelében arról szól, hogy a párizsi és louveni egyetemen rövidebb tanulmányt folytatott. Aligha hihető, hogy családját e tanulmányok kedvéért hagyta volna el, inkább tehetjük fel, hogy a hasznosat a szükségessel kötötte össze. Menekülése semmiféle ellentétben sem áll későbbi bátor magatartásával, miután később hitét és az igazságot kellett megvallania. Majd látni fogjuk, hogy az igazságnak megcsúfolása ellen akkor is tiltakozott, amikor saját bőrét vitte vásárra. A haláltól nem félt, sőt ellenkezőleg, a túlvilágra mindig vágyakozva gondolt.

Valószínű, hogy More a kontinensről 1509-ben tért vissza. Ugyanebben az évben meghalt VII. Henrik, s fia, a tizenhétéves VIII. Henrik követte a trónon. A trónralépés napján egész Angliát örömmujongás töltötte el. A gazdag tehetségű, képzett, Arthur nevű bátyja életében canterbury-i érsekségre nevelt királyi ifjútól mindenki csak jót várt. Maga More Tamás is versben fejezte ki az ifjú királyhoz fűzött reményeit. Még trónralépésének évében, 1509. június 11-én a király eljegyezte néhai Arthur bátyjának huszonhatéves szép özvegyét, Katalint, Katolikus Ferdinánd spanyol király és Izabella királyné leányát. Az angol politika irányítója ekkor a király első minisztere, Wolsey bíboros, lordkancellár volt. A tapasztalt, okos Wolsey és a megértő fiatal király együttműködésével Anglia jelentős külpolitikai sikereket aratott, melyek mind a királyban, mind tanácsosában, Wolsey bíborosban, merész álmokat ébresztettek. VIII. Henrik a római császári koronára vágyott, Wolsey lelki szemei előtt pedig a pápai tiara tündöklött.

Közben a fiatal More szónoki tehetsége és nagy igazságszeretete révén London legismertebb és legkeresettebb ügyvédjei közé emelkedett. Amennyire az elhunyt uralkodó rossz tulajdonságai előrehaladását hátráltatták, az új király kiválóságai épp annyira segítették. Nem sokkal VIII. Henrik trónralépte után meghívást nyert az igazságügyi tanácsba, amely Anglia legképzettebb jogászait gyűjtötte össze. Mint kinevezett tanácsagnak, ügyvédek és bírák előtt két nagy előadást kellett tartania. More az elsőt 1511 őszen, a másodikat 1516 böjthavában tartotta meg nagy jogászközönség előtt, általános magasztalás mellett.

Az igazságügyi tanácsba való meghívásával egyidejűleg más kitüntetésben is részesült: 1510. szeptember 3-án London under-sheriff-jévé (albírájává) nevezték ki. Ez a tisztség

éppenséggel nem fedi a mai albíró fogalmát, mert az under-sheriff magas méltóságú bíró volt, aki a város legfelsőbb ítélőszékén képviselte a bírói hatalmat. Jobban megvilágítva látjuk ezt a bírói címet akkor, ha meggondoljuk, hogy bizonyos időnkint Anglia legelső állami tisztviselője, a lordkancellár is bírói széket ült.

Az under-sheriff teendőit More Tamás ügyvédi hivatása mellett is hibátlanul el tudta látni, mert hetente csak egyszer, csütörtök délelőtt, kellett igazságot tennie. Rotterdami Erasmus, aki ítélkezéseinek nem egyszer jelen volt, azt írja, hogy More több éven át betöltötte ezt a tisztséget. Ugyancsak Erasmus jegyzi fel, hogy ügyvédi és bírói tisztségéből More-nak évi 400 font, vagyis az akkori idők mértéke szerint igen tekintélyes jövedelme volt. Ebből az összegből More a háztartás és a család szükségleteinek fedezésén kívül állandóan félretett valamit gyermekei számára, a maradékot pedig jótékony célokra fordította. Erasmus szerint a kapzsiság és pénzgyűjtés szenvedélye lelkétől teljesen idegen volt.

More, mint ügyvéd, nem ismert különbséget jóbarátok, rokonok és idegenek között. Igazságosan és jóindulattal bánt mindenkivel. Ha azt látta, hogy valamelyik jogkereső félnek a fizetés nehezeére esik, ingyen szolgált neki tanácsal és támogatással. Saját érdekeit az igazság eszméje mellett mindig másodrangúnak tekintette. Szokása volt a feleket figyelmeztetni, hogy szépítés nélkül, szigorúan csak az igazat vallják. Ha arra a meggyőződésre jutott, hogy saját felének nincs igaza, felszólította, hogy rendezze az ügyet és álljon el a pertől. Sohasem védett olyan ügyet, melynek igazságáról beható vizsgálattal és gondos lelkiismerettel bizonyosságot nem szerzett. Saját érdekei ellenére sokszor javasolta a megegyezést, amivel mindkét fél előnyére a hosszú és költséges bírói tárgyalásokat elkerülhetővé tette. Ha az akkori kezdetleges jogviszonyokat tekintjük, akkor More Tamás jogász működése különösen ragyogó színben tűnik fel. Érthető, hogy a kitűnő ügyvédet és bírót a nép nagyon szerette, egyik-másik bírótársa pedig irigységgel tekintett rá. Azoknak a kitüntetéseknek láttán azonban, amelyekben a király More-t részesítette, az irigység egyelőre sötét vacskaiba húzódott vissza.

More Tamás nagy tudománya és sokszor meglepő, bölcs ítélkezése a királyi udvarban is gyakorta beszéd tárgya volt. VIII. Henrik, akinek okos szeme csakhamar észrevette More Tamás kivételes jellembeli és észbeli képességeit, Wolsey útján többször fel is szólította a fiatal ügyvédet, hogy lépjen az udvar szolgálatába, de More nem hajlott a kitüntető meghívásra. Az udvari levegő nem csábította. Többre tartotta függetlenségét, szabad pályáját s kedvére való, sokféle tanulmányát. De általános népszerűsége mégis lassan-lassan állami szolgálatra kényszerítette, s végre teljesítenie kellett a király kívánságát.

A Londonban székelő idegen kereskedők viszályba keveredtek angol kartársaikkal s érdekeik biztosítására kereskedelmi szerződést követeltek. A kérdést Károly herceg, a későbbi V. Károly császár segítségével békés úton óhajtották megoldani, épp ezért az angol kereskedők elhatározták, hogy képviselőjüket Flandriába küldik. A közbizalom More Tamás személyére esett, ennél fogva őt terjesztették követképpen a király elé. More Tamás a kíséretébe osztott személyekkel 1515. május 12-én hagyta el London városát. Hathavi távolléte alatt bejárta Brügget, Brüsszelt és Antwerpent. Bár a külföldnek minden sajátossága iránt érdeklődött, szívesebben időzött volna felesége és gyermekei mellett. Barátjának, Erasmusnak, levélben el is panaszolta, milyen kellemetlen két háztartást tartania. „Az ilyen kiküldetést jobb volna papokra bízni, akiknek nincs gondja feleségre-gyermekre s közömbös rájuk nézve, hogy itt tartanak-e háztartást vagy amott.”

More panaszkozásának az lehetett egyik oka, hogy, mint a küldöttség legfiatalabb tagjának, a legalacsonyabb napidíjjal, tizenhárom shilling s négy pennyvel kellett beérnie. Követek napidíját az elutazás napján két hónapra előre kifizették. Még a két hónap letelte előtt More kifogyott a pénzből. Amikor a küldöttség külföldi tartózkodásának idejét meghosszabbították, a követség egyik tagja megírta Wolseynak, hogy More Tamás teljesen „szárazra került” s örülne, ha ismét levegőhöz jutna.

Utazása közben More bizonyára érdeklődött a külföldi államalakulatok iránt s a hazájával való összehasonlítás alapján megállapított olyan közös bajokat, melyek az „Utópia” gondolatát benne felébresztették. Regényét Flandriában kezdte meg.

Anglia képviselői jól végezték feladatukat, amihez More is jelentékenyen hozzájárult. Evvel már közelebb jutott az udvarhoz, de még mindig húzódozott az udvari szolgálattól s 1516-ban zavartalanul be tudta fejezni Flandriában megkezdett munkáját. Ekkor 1517. május 1-én Londonban nem csekély jelentőségű zendülés tört ki. Börtönöket ostromoltak meg, kiszabadították a rabokat s kifosztották a házakat. A polgárság felháborodva és szorongva kereste azt, aki a tömeget megnyugtatni tudná. A választás ismét a nagy szónoki tehetségű, igazságos More Tamásra esett, aki csakugyan helyre is állította a rendet és békességet. Az akkori idők angol krónikái More Tamást a „békebarát” jelzővel tüntették ki.

Feladatának végeztével ismét otthonába vonult vissza s csak hivatásának élt, de a királynak ismét volt gondja arra, hogy More személyét magához kösse. Ugyanaz év augusztusában azt a megbízatást adta More-nak, hogy mint követ tárgyalást folytasson Calais-ban a francia kormány képviselőivel. More nem szívesen vállalta a feladatot, először azért, mert a politikai tárgyalásokat nem szerette, másodsor pedig, mert Calais-ban épp akkor ragály dühöngött, amely előzőleg már Londonban is nagy pusztítást vitt végbe. A ragály, melyet eredete után „angol verejték”-nek neveztek, More-nak Erasmushoz intézett levele szerint majd minden családtól megkövetelte a maga áldozatát. Aki a betegség első napját túlélte, mentve volt. More azt írta, hogy családját eddig a betegség megkímélte ugyan, de most a legnagyobb veszélyben el kell hagynia szeretteit s egy idegen városba kell utaznia, ahol ugyanaz a ragály szedi áldozatait. „Hiába minden, viselnünk kell, amit a Gondviselés ránk szabott. El vagyok készülve mindenre. Isten veled! Sietek.” Így fejezi be barátjához írt sorait.

More Tamás tudta, mivel tartozik hazájának és királyának. Bár szívesen lemondott volna a kitüntető megbízatásról, habozás nélkül engedelmeskedett.

Egy további esemény is növelte az udvar szemében More tekintélyét. Southamptonban egy nagy pápai hajó kényszerhelyzetben horgonyt vetett. A fennálló törvények értelmében evvel az angol király jogot nyert arra, hogy a hajót elkobozza. Campeggio pápai legátus, aki Angliában épp a törökök elleni háborút hirdette, azon volt, hogy az elkobzás ügyét külön bizottság vizsgálja meg s kívánságát teljesítették is. A pápai érdekek képviseletére More Tamást kérték fel, aki az ügy tárgyalásán, a londoni „csillagkamarában”, a lordkancellár és a kirendelt bírói tanács előtt oly meggyőző beszédet mondott, hogy a bíróság az elkobzott hajó visszaadása mellett döntött. More Tamás szívélyes tárgyalási modorát és különös tárgyilagosságát az egész bírói szék dicsérőleg ismerte el.

VIII. Henrik most már semmiféle okot sem fogadott el arra, hogy More Tamás a királyi udvarba való meghívást visszautasítsa. Ilyenformán More az angol királyi udvar szolgálatába került. Negyvenéves volt.

A király barátja

A királyi udvarban More Tamás eleinte a kérvényügyek intézője volt. Ebben a minőségében állandóan a király közelében kellett tartózkodnia. Bármerre is vitte útja a királyt, a hozzá intézett kérvényeket Tamás vette át s bírálta felül gondosan. VIII. Henrik nem ok nélkül bízta rá ezt a tisztséget. Valószínűleg úgy gondolkodott, hogy a kérvények emberséges és jóindulatú elintézésével megnő népszerűsége a nép előtt. More tanácsait a király oly nagyra tartotta, hogy hűségese emberét már 1518-ban titkos tanácsosává nevezte ki. Új állásában Tamásnak királyi titkokat is őriznie kellett s ezt a kötelességét szigorú lelkiismeretességgel látta el. Hallgatásának néma kapuját a legügyesebb kísérletekkel sem

tudták betörni. A velencei doge követe, aki pedig More Tamással baráti viszonyban állt, 1518. szeptember 18-án kénytelen volt urának beismerni, hogy More Tamásból nem tudott kivenni semmit. A követ Elthamban kereste fel VIII. Henrik királyt, tisztelgett nála, aztán More Tamással mérte össze a diplomáciai művészet fegyverét, de eredmény nélkül. Három évvel utóbb ugyanígy járt egy magas egyházi méltóságot viselő diplomata is, aki jelentésében arról számolt be, hogy még célzást sem tudott tenni arra a dologra, amelyben tulajdonképpen eljárta.

Bár a királyi titkos tanácsnak More volt a legfiatalabb tagja, mégis gyakran félelmet nem ismerő, ellenzéki álláspontot foglalt el. Egy tanácsülésen Wolsey lordkancellár bolondnak mondta More-t, mert szembehelyezkedett felfogásával. More Tamás erre hidegvérrel azt felelte:

– Adjunk hálát az Istennek, hogy a titkos tanácsban csak egy bolond van.

More Tamás volt Henrik királynak legbizalmasabb személyi titkára is. A lordkancellári széklet, amely mai fogalmak szerint a miniszterelnöki állásnak felelne meg, Wolsey bíboros töltötte be, de a bíborost állása állandóan a Westminster-palotához kötötte, ahonnan csak levél útján tudott érintkezni a vidéken időző vagy birtokain vadászó királlyal. Ez a levelezés ugyancsak More kezén ment keresztül.

Bár a király More Tamást a legváratlanabb dologban is megnyilatkozó okossága és ötletessége miatt nagyon szerette, More nem szívesen volt az udvarnál. Függetlenségét áldozta fel. Fisher János rochesteri püspökhöz írt levelében ezt nyíltan meg is mondja: „Nagyon kedvem ellenére kerültem az udvarhoz. A király ezt néha tréfásan szememre is veti. Olyan gyámoltalan vagyok, mint a lovas, aki még sohasem ült nyeregben.” Evvel szemben Rotterdami Erasmus így jellemzi Tamás működését:

„Komoly esetben – írja 1519-ben – a király hűséges More Tamásának tanácsát becsüli legjobban. Ráérő idejében is a vele való vidám beszélgetést szereti legjobban. Gyakran megesik, hogy az udvarban nagyszűlyű és messzeható kérdéseket kell megoldani, amelyek alapos és bölcs megítélést tételeznek fel. More ezeket a kérdéseket mindkét fél megelégedésére oldja meg. Segítségéért ajándékot soha senkitől sem fogad el. Boldog állam, ahol a királyok választása ilyen tisztviselőkre esik! Tündöklő pályafutása More Tamást nem kapatta el, egyszerű barátairól most sem feledkezik el soha. Magas állása révén bármilyen befolyása van s bármennyire is élvezi a király kegyét, azt csak az állam javára használja s mindig szeme előtt tartja, hogy engedelmessé szíve részvétének, jó cselekedeteket műveljen.”

Előkelő állásának megfelelően More Tamást a király 1521 nyarán lovaggá ütötte. Majdnem egyidejűleg ráruházta a kincstárnoki tiszttel is. Valahányszor az udvarnál jelentékeny személyeket fogadtak, More készítette el a király beszédjét, vagy ő maga mondott beszédet a király szándékai szerint. Idegen uralkodók fogadtatásán jelen kellett lennie. Utóbb a király lovagi birtokkal ajándékozta meg, további kegyének jeléül pedig 1525-ben Lancaster hercegség kancellárjává nevezte ki. Amikor nyolc évi szünet után a parlament ismét összeült, az alsóház speakerjévé, elnökévé More Tamást választották meg. Kitűnő szolgálatokat tett hazájának avval is, hogy a különböző fegyverszüneti és békeszerződéseken mint követ működött. Neve a cambrai-i szerződés aláírói közt is szerepel.

Cambrai-ból való visszatérése után napokon keresztül nem tudott szabadulni az udvarból. Ez idő alatt történt, hogy egyik szomszédjának hibájából tűz ütött ki, amely házának egy részét és gabonával megrakott valamennyi pajtáját elhamvasztotta. Amikor More-nak a szerencsétlenséget hírül vitték, levélben azt írta családjának, hogy épp úgy adjanak hálát Istennek azért, amit elvett, mint azért, amit adott. Miután pedig szomszédait is nagy kár érte, megparancsolta, hogy segítsenek rajtuk, még ha az utolsó ezüstkannalat is kellene eladniok.

VIII. Henrik More Tamás személyében nemcsak a kitűnő tisztviselőt becsülte, hanem az embert is. Ünnepeken is megesett, hogy a király magához hívatta s filozófiai,

matematikai és asztronómiai kérdéseket tárgyalt meg vele, vagy tiszta, szép éjszakákon a királyi palota lapos tetején sétálgatva vele együtt csodálta a csillagos ég pompáját. A király annyira szerette More sziporkázó szellemét, hogy nem egyszer Chelsea-ben is felkereste, sőt néha váratlanul épp ebédre állított be hozzá. Ebéd után kiment vele a kertbe, átkarolta vállát, kacagva sétált vele a kanyargó utakon s leplezetlenül feltárta More iránt érzett őszinte barátságát. A király felesége, Katalin királyné, szintén nagyon kedvelte More vidám természetét s többször megkérte királyi hitvesét, hogy küldje át hozzá a nemes lovagot egy kis beszélgetésre. A derék More Tamás néha havonta alig egyszer került haza családjához. Megtörtént, hogy erővel lerázva teendőit, hazaszabadult Chelsea-be, de alig időzött családjá körében két napot, máris visszahívták az udvarba.

Eddigelé VIII. Henrik valóra váltotta az angol nép reményeit. A király igazságos uralmának mindenki örült. More Tamás azonban, aki jól ismerte a király szeszélyeit, ellenmondást nem tűrő természetét és szenvedélyekre való hajlamát, már sejtette a jövő fordulatait. Amikor egyszer veje, Roper, örömét fejezte ki azon, hogy a királynak legjobb barátja More, a távolbalátó ember így felelt:

– Hála Istennek, magam is úgy találom, hogy bírom a király jóindulatát. Azt hiszem, több jószággal van hozzám, mint bárki máshoz. De hidd el, fiam, nincs okom evvel büszkélkedni. Mert ha fejem árán megszerezhetne egy francia kastélyt, nyugodtan leütné a fejemet.

Más alkalommal Roper boldognak mondta azt az országot, amelynek igazságos, katolikus uralkodója, erényes, derék papjai, egészséges, hűséges nemessége és kötelességtudó, jó alattvalói vannak, akik mind egy szívvel-lélekkel egyesülnek az igaz vallásban. More erre így válaszolt:

– Én pedig mégis arra kérem Istent, ne hagyja megérnünk azt a napot, amikor örülnünk kell azon, hogy templomainkat békén hagyják.

VIII. Henrik 1521-ben adta ki Luther Márton ellen írt „A hét szentség védelme” című munkáját, melyből egy díszkötésű példányt a pápának is megküldött. A Szentatya avval jutalmazta a király apologetikus buzgóságát, hogy „a hit védője”, „defensor religionis” címet adományozta neki. A könyvet a teológiailag képzett király maga írta. Luther az angol uralkodó védőiratára igen nyers, szenvedélyes hangon válaszolt, mire More 1523-ban a német hitújító egyes állításait ugyancsak szenvedélyes hangú, de tökéletes latinságú röpiratban cáfolta meg. Tunstal Cuthbert londoni püspök 1527-ben avval a kéréssel küldte meg More-nak Luther Márton néhány iratát, hogy ne hagyja azokat szó nélkül. More teljesítette a püspök kérését s ekkor írta meg „Párbeszéd a kép- és ereklyetiszteletről, a szentekhez való fohászkodásról, búcsúkról és egyéb dolgokról” c. munkáját.

Fisher János rochesteri püspökön kívül senki sem szállt síkra Angliában oly erélyesen a hitújítás ellen, mint More Tamás. Céljához képest írásai inkább a nép nagy tömegeihez, mint a tudós körökhöz szóltak. Ami az eretnekséggel szemben való hivatalos álláspontját illeti, későbbi ellenségei zsarnoki kegyetlenséggel vádolták, de More Tamás joggal elmondhatta, hogy azok közül, akik tévtanok hirdetése miatt hatalmába kerültek, a fogságról nem szólva, egy sem panaszkodhatott ütésről, verésről, megkínzatról, sőt még egy ujjal való bántalmazásról sem. Csak az útonállókat, gyilkosokat, kehelyablókat és a szentostya megszenteltelenítőit büntette szigorúan. Erasmus tanúsága szerint More Tamás ideje alatt Angliában eretnokség miatt senkit sem ítélték halálra.

Azoknak a szolgálatoknak jutalmául, melyeket More Tamás az Egyháznak tett, Anglia püspökei és apátjai gyűjtést indítottak egymás közt és a klérus sorában. Három püspökből álló küldöttség jelent meg More előtt, hogy az összegyűjtött 4-5.000 fontnyi összeget neki átadja. A puritán ember azonban, akármennyire is nógatták, nem fogadta el az ajándékot. Amikor arra kérték, hogy legalább családjának adhassák át a szép összeget, More így felelt:

– Mylords, inkább lássam az egészet a Temze vizében, semhogy családom bármely tagja egyetlen fillért is elfogadjon.

Ennek ellenére More Tamást évekkel utóbb avval a váddal illették, hogy a tévtanok elleni küzdelemért pénzbeli jutalmat kapott. Derült nyugalommal írta akkor:

- Ellenségeim azt hányják szememre, hogy a klérustól nagy összegeket kaptam. Való, hogy a papi kar néhány tiszteletreméltó, nemes tagja olyan összeget ajánlott fel, amelyet soha meg nem érdemeltem. Isten és ezek az egyházi férfiak a tanúim arra, hogy egyetlen fillért sem fogadtam el. Az én jutalmam Istennél van. Nem értük, hanem Istenért dolgozom. De ha azok a jó emberek azt tartják, hogy nem vagyok olyan szent, aki az ajándékot elutasítaná, nem vitatkozom velük, higgyék, amit akarnak.

A kancellári székben

A királyi udvarban ezalatt egyre szorosabbra fonódtak azok a szálak, amelyek Angliára és More Tamásra nézve egyképpen végzetessé váltak.

A király kezdte unni a feleségét. A majdnem húszéves házasság nem múlt el nyomtalanul a királyné fölött. A trón ura, akit nagyon bántott az is, hogy férfiörököse nincs, fiatalabb feleség után vágyott. Váratlanul az jutott eszébe, érvényes-e az a házassága, amit elhunyt bátyja feleségével, Katalinnal kötött. Hivatkozott – s itt rossz teológus volt – Keresztelő Szent Jánosra, aki megtiltotta Heródes királynak, hogy bátyja feleségét vegye nőül. Hogy Szent János a házasságtörés ellen emelte fel szavát, azt VIII. Henrik nem vette számba. Különben is II. Gyula pápa diszpenzációt adott Henrik házasságára s így majdnem két évtizeden át aragóniai Katalin jogszerű felesége volt VIII. Henriknek. A valóságban Henrik azért igyekezett házasságát érvényteleníteni, mert fékezetlen érzékisége más asszonyok felé vonzotta. Első választottja Blount Erzsébet volt, aztán Boleyn Mária következett, majd ennek húga, Anna, jött sorra. Boleyn Anna aragóniai Katalin királyné udvarhölgye volt, finom műveltségű, élénk szellemű, szép, fiatal lány, aki a francia királyi udvarban nevelkedett s ott a kacérság művészetének minden fogását eltanulta. Angliába visszatérve, az egész királyi udvart elbájolta kedvességével, szépségével, táncával és énekével. Hódolóinak élén Northumberland grófjának fia állott, aki épp meg akarta kérni a kezét, amikor mint szerelmes versenytárs tűnt fel mellette VIII. Henrik. Az ingerült és hiúságában megbántott, erőszakos király rövidesen arra kényszerítette a gróf fiát, hogy Shrewsbury lord leányát vegye feleségül, maga pedig elárasztotta Annát drága ékszerekkel, a lány apját, Boleyn Tamást pedig lordi rangra emelte.

Anna a nők ösztönös ravaszságával éberem ügyelt arra, hogy úgy ne járjon, mint nénje, Mária, aki kilenc évig uralkodott a királyon, mégis végül mellőzés jutott részül. Nyíltan meg is mondta a királynak, hogy szívesen lesz a felesége, de sohasem a kedvese. Teljes egy évig oly ügyes játékot űzött a királlyal, hogy annak szerelmes hevülete magas lángra lobbant s Anna gondoskodott arról, hogy ez a láng ki ne aludjék.

Ettől kezdve Henrik szakadatlanul a válás gondolatával foglalkozott. Legelsőnek Wolsey bíboros lordkancellárt avatta terveibe. Wolsey igyekezett a királyt eltéríteni szándékától, mert a hatalmas V. Károly német császár ellen irányuló, egyelőre még felépítésre váró angol-francia szövetség érdekében más tervei voltak. Egyrészt I. Ferenc francia királyt szerette volna rávenni, hogy lépjen frigyre VIII. Henrik leányával, Máriával, másrészt VIII. Henriket és I. Ferenc elődjének, XII. Lajos királynak, Renata nevű leányát óhajtotta egymáshoz közelebb hozni. Ha erre a házasságra sor került volna, csak látszatra tiltakozott volna Henrik király válása ellen. A bíboros, akinek megalkuvó személyében a politikus dominált az egyházi férfiú fölött, egyszerre két csapást akart mérni V. Károlyra, akit mód felett gyűlölt, mert neki tulajdonította, hogy a legutóbbi pápaválasztáson nem ő került Szent Péter székébe. I. Ferenc ugyanis már jegyben járt a császár húgával, Eleonórával, Katalin angol királyné pedig a császár nagynénje volt, ennél fogva VIII. Henrik válása kétszeresen bántotta volna.

Wolseynak azonban épp ezek a tervek okozták bukását. A válás kérdésében VII. Kelemen pápa és VIII. Henrik közt megindultak a tárgyalások. A két tárgyaló képviselője egyrészt Wolsey, másrészt Campeggio bíboros volt. A tárgyalások rendkívül lassan haladtak, ami Boleyn Annát olyan haragra indította, hogy valósággal meggyűlölte Wolseyt és bukására tört. Célját el is érte, mert a király avval az ürüggyel, hogy nem képviseli elég erélyesen érdekeit, megvonta tőle kegyét és 1529. október 17-én felszólította, hogy a lordkancellári pecsétet adja át Norfolk és Suffolk hercegek kezébe. A dicsőség és hatalom székéből Wolsey, Anglia leghatalmasabb embere, a yorki érsekség csendjébe vonult vissza. Néhány héttel utóbb a pápához intézett, elfogott levelei alapján, hazaárulás vádjával eljárást is indítottak ellene, de még mielőtt az ügy tárgyalásra kerülhetett volna a sor, szorongásában és bánatában Wolsey meghalt. Halála előtt magába szállt s levelet írt a királynak, melyben a többek közt a következőket mondta: „Ha oly buzgón szolgáltam volna Istennek, mint királyomnak, akkor az Úr nem hagyott volna el. De megérdemeltem, mert fáradozásomban és gondosságomban nem Isten szolgálatát, hanem csak királyom iránti kötelességemet tartottam szem előtt.”

Válása ügyében VIII. Henrik megkérdezte More Tamás véleményét is. Ismervén a királyt és tudatában lévén válasza horderejének, More kezdetben kitért a válasz elől már azért is, mert a király mindenünnen, de elsősorban az egyetemektől szakértői véleményt kért. Amikor Henrik ismételten kérdést intézett More-hoz, ez okos finomsággal olyan tanácsosokhoz utasította, „akik földi haszon reményében, vagy a királytól való félelmükben nem adnak hamis véleményt”. Félre nem érhető, világos beszéd volt ez, de ezenkívül More azt is ajánlotta urának, hogy tanulmányozza az egyházatyákat, akiket VIII. Henrik, mint teológiai képzett ember, eléggé ismert.

A király mindent megtett, hogy More Tamást ügye számára megnyerje. Ha a nagytekintélyű és makulátlan jogász mellette vetette volna latba a szavát, a királynak nyert ügye lett volna. Amikor More a cambrai-i tárgyalásokról visszatért, a király Hampton Courtban különös kegyességgel fogadta s közölte vele, hogy Katalintól való elválása most kedvezőbb kilátások előtt áll. Ugyanekkor megbízta More-t, hogy Stockflye londoni püspöknél szerezzen be közelebbi tájékoztatást. More teljesítette a feladatot, de a püspök előtt is kijelentette, hogy minden tehetségével igyekszik ugyan királyi urát szolgálni, arra azonban nem tudja rászánni magát, hogy öfelseje nézeteit ossza.

VIII. Henrik most végső kísérletet tett arra nézve, hogy More-t ügyének szolgálatába állítsa: 1529. október 25-én délután három órakor East Greenwichben átnyújtotta neki a nagy királyi pecsétet és kinevezte Anglia lordkancellárjává. Másnap délelőtt tíz órakor, a Westminster nagy csarnokában, az ország nagyjai előtt tette le More az esküt. A német birodalom követe ezt írta a kinevezésről urának, V. Károly császárnak: „A kancellári méltóságot, melyet eddig Norfolk hercege viselt, ma, október 25-én, Sir More Tamásra ruházták. A király választása mindenkit örömmel tölt el, mert More Tamás őszinte és nagyműveltségű ember.” Wolsey bíboros, volt kancellár ugyanakkor kijelentette, hogy a kancellári méltóságra senki sem termelt jobban, mint More Tamás.

Feltehető a kérdés, hogy miért fogadta el More a kancellári méltóságot? Miért nem utasította vissza?

Mert tudta, hogy ha a lordkancellári méltóságba a királynak valami szolgálalkú, meghunyászkodó kegyence kerül, az mérhetetlen bajoknak lehetett volna okozója. More Tamás remélte, hogy a fenyegető szerencsétlenségnek elébe vágthat. Vejenek, Ropernak, egyszer őszintén megmondta, hogy azt sem bánná, ha zsákba varrva a Temze vizébe dobnák, csak érhetne meg három dolgot: a népek általános békéjét, a hit egységét és a király válási ügyének végét. Inkább választotta tehát az előtte álló tövises utat, mintsem hogy köszönettel elhárítsa a nehéz feladatot és a békés magánéletbe vonuljon vissza. Érezte, hogy nagy vihar közeledik s őt nem az angol király, hanem a Királyok Királya állította örhélyére.

Hogy More Tamás mennyire előre látta a jövő eshetőségeit, bizonyítja az a beszéd, melyet beiktatása napján a norfolki herceg magasztaló szavaira válaszul mondott. „Főmagasságú herceg, nemes lordok, érdemes urak! – kezdte az új lordkancellár. – Köszönetet mondok elsősorban a főmagasságú hercegnek, aki azt, amit a király rövid szavakban rábizott, irántam való nagy jóindulathból ékes beszédben fejtette ki. A lordkancellári méltóságra én nem tartom magam sem méltónak, sem alkalmasnak. Nem szívesen kerültem az udvarba s álltam a király szolgálatába, amint ezt őfelsége is tudja. De legfőképp az volt akaratom ellenére, hogy ezt a méltóságot átvegyem... Most elfoglalom azt a helyet, melyet fáradalmak és veszélyek öveznek s amelyen biztonság nem található. Minél magasabban áll valaki, annál mélyebb a fenyegető bukás: erre figyelmeztet új tisztségem és elődöm sorsa... Két dolgot tartok a jövőben szem előtt: az első, hogy ez a hely, melyet betölteni fogok, csak akkor válik becsületesemre, ha sohasem szűnök meg a legnagyobb gonddal és erőfeszítéssel, hűséggel és okossággal ellátni hivatalomat, – a második pedig, hogy sohasem felejtsem el, milyen rövid és bizonytalan lehet új méltóságom élvezete.”

Távoli villámok cikáznak ezekben a szavakban. Beszéde végeztével More letette a szokásos esküt arra, hogy „királyt és a nemzetet mindig hűséggel és becsülettel szolgálja, a törvények szerint mindenkinek igazát megadja s a korona jogait minden módon megoltalmazza”.

More Tamás meg is tartotta esküjét: önzetlenül és igazságszeretően töltötte be állását. Wolsey idejében a lordkancellár szobájába vezető ajtót csak pénzért nyitották ki a szolgák és írások, evvel szemben More Tamás minden délután hivatala tárt előcsarnokában egyformán szívesen látott mindenkit. Egyik vejének, akinek az igazságszolgáltatásnak ez a szigorú mértéke nem tetszett, nyíltan megmondta, hogy „ha saját édesapám és maga a sátán jönnének elém panasszal és a sátánnak volna igaza, igazságot szolgáltatnék neki”. Az a More Tamás mondta ezt, aki valahányszor reggelente hivatalába indult, mindannyiszor térdelve fogadta apja áldását.

Az akkori sivár jogviszonyokra nézve jellemző, hogy a lordkancellári hivatalban More húsz-huszonöt éve elintézetlenül heverő ügyeket talált. Természetes, hogy ily lassú munka mellett a lordkancellári hivatalban az ügyek roppantul felhalmozódtak. More olyan fáradhatatlan buzgalommal látott munkához, hogy a hátralékos ügyek száma mind jobban csökkent, míg végre egy napon hiába érdeklődött elintézetlen ügyek iránt. Mindent feldolgozott.

Egyszer maga More-né asszony is férje ítélőszéke elé került, s More nevezetes salamoni ítéletet hozott. Egy szegény asszony elvesztette a kutyáját s a véletlen megtaláló az állatot More-nének adta el. Amikor az asszony megtudta, hogy kutyája Chelsea-ben van, megjelent More-ék házában s követelte tulajdonát, de hiába. Erre egyenesen a kancellárhoz fordult, aki maga elé idézte hitvesét a vitás kutyával együtt. Az ítélőteremben a kancellár a panaszost az egyik sarokba, feleségét a másikba állíttatta, maga pedig középen foglalt helyet pórázánál fogva a kutyát. Adott jelre mind a két asszony egyazon pillanatban magához hívta az állatot, amely vígan csaholva tüstént a panaszoshoz szaladt. More-né nem szívesen nyugodott bele a vereségbe, ennél fogva egy aranyat kínált az asszonynak, ha kutyáját neki engedi át. A panaszos örömmel fogadta el az ajánlatot, mert egy aranyért akár három kutyát is vehetett volna.

Az udvari szolgálattal More jövedelme nem hogy gyarapodott volna, hanem csökkent. Még a kancellári hivatalban is alig valamivel keresett többet, mint a polgári életben, holott méltósága sokszor nagy költséggel járt. Egykorú feljegyzések szerint évi jövedelme a következőképp oszlott meg: Közvetlenül a kincstári hivatalban kapott 142 fontot és 15 shillinget, bírói működéséért 200 fontot, a főudvarmestertől tizenkét hordó bor megváltása címén 64 fontot, a főruhatármestertől 16 fontot. Ehhez járult még birtokának jövedelme, melyet More-né évi 60 fontra becsült.

* * *

Előre látható volt, hogy VIII. Henrik csakhamar ismét kancellárja elé viszi válása kérdését, de More véleménye a királlyal való beszélgetések, tudós férfiakkal való tanácskozások és a tárgyra tartozó tudományos kutatások ellenére sem változott. Egy kihallgatáson More nyíltan meg is mondta a királynak, hogy szívesen levágná akár a karját is, ha más véleményre tudna jutni, mert mi sem bántja annyira, minthogy nem szolgálhatja teljes mértékben őfelsége meglegedését. A király erre azt felelte, hogy akkor ezentúl kancellárjának csak egyéb szolgálatait használja fel, de ebben a kérdésben nem nyugtalanítja lelkiismeretét. Házassága ügyében VIII. Henrik valóban többé nem is kérdezett Tamástól semmit, de hogy lelkiismeretét ne nyugtalanította volna, arról mást mondanak az események.

More Tamás ezidőtájt a tájékozódás kedvéért szorgalmasan tanulmányozta a király válási tervének védelmében megjelent műveket, viszont szándékosan mellőzte a VIII. Henrik és Katalin házasságának jogszerűségét hangoztató elleniratokat. Mindent megtett, hogy tisztán lásson a dologban, de tiszta lelkiismerettel ekkor sem tudta megváltoztatni azt a vallási, erkölcsi és emberi törvényen alapuló meggyőződését, hogy a király téves úton jár, az igazság a királyné oldalán van.

VIII. Henriknek a pápa megpuhítására irányuló minden kísérlete s Rómához intézett minden fenyegetése hiábavaló maradt. A király azonban most már szilárdan eltökélte magát a Boleyn Annával való házasságra s ebből a szándékából nem engedett. Ekkor Cromwell Tamás, az egykori kallósmolnár fia, aki olaszországi utazásai alatt teljesen magáévá tette Machiavellinek az uralkodói hatalomról vallott elveit s Wolsey alatt az angol egyházi javak kormányzójának előkelő tisztjét töltötte be, azt javasolta a királynak, hogy a német fejedelmek példájára mondja fel a pápának a hűségét s a parlament hozzájárulásával jelentse ki magát az angol katolikus egyház fejének.

A király Cromwellt azonnal a titkos királyi tanács tagjává nevezte ki s ettől kezdve az események rohamosan zúdultak egymásra. Katalin parancsot kapott, hogy Windsor-kastélyát hagyja el. Róma tiltakozott a királyné elűzetése ellen s egyházi átokkal fenyegetődött. Hiába. 1533. január 25-én a király eljegyezte magát Boleyn Annával.

Az eddig erőshitű, vallásos király most az egyház ellenségei közé szegődött. Megtagadta a pápa védelmében írt munkáját is, amelyről pedig Luther egyik támadása után nyíltan kijelentette, hogy az teljesen a saját műve. Most, amikor céljai úgy kívánták, igazat adott Luthernek s nyilvánosságra hozta Luther levelét, hogy régebbi nézeteivel szemben új felfogása annál feltűnőbbé váljon. Sőt, nem áttallotta More Tamást avval vádolni, hogy ő indította hitvédelmi munkájának megírására. More Tamás, aki ekkor már nem volt kancellár, nem hagyta a dolgot szó nélkül, hanem egy nyilatkozatban kijelentette, hogy a könyv teljesen és kizárólag a király műve.

A királynak az egyházzal való nyílt szakítása után More Tamás, mint önérzetes, becsületes és lelkiismeretes ember, nem maradhatott meg tovább hivatalában. Különbösen is mellbetegségben szenvedett, amely orvosai véleménye szerint, megerőltető hivatali működése mellett könnyen halálossá is válhatott volna. Nem kitalált betegség ürügyével mentette tehát magát, amidőn a királytól felmentését kérte. VIII. Henrik, bár nem szívesen, teljesítette lordkancellárja kérését. 1533. május 16-án délután három órakor More Tamás a norfolki herceg jelenlétében, a York-palotában, visszaadta a nagypecsétet a király kezébe. Négy nappal utóbb Audley Tamás lovag követte More-t a kancellári székben. Mind Henrik király, mind az újonnan kinevezett kancellár, a legnagyobb dicséret hangján vett búcsút a távozótól, de a király titkon neheztelt More-ra s még jobban haragudott rá az 1533. június 1-én királynévá koronázott Boleyn Anna.

Chelsea-ben az volt a szokás, hogy a reggeli istentisztelet után egy szolga lépett More-né imazsámolyához és jelentette:

– Mylady, a lordkancellár úr eltávozott. Nagy volt lady More csodálkozása, amikor egy napon maga Tamás lépett mély meghajlással az imazsámoly mellé ezekkel a szavakkal:

– Mylady, a lordkancellár úr eltávozott.

More-né eleinte tréfára vette a dolgot, de a templomból hazajövet meggyőződött a férje elhatározásával támadt helyzet teljes komolyságáról.

Maga More egy cseppet sem vesztette el belső nyugalma. Amilyen derülten tudatta feleségével, hogy „a lordkancellár úr eltávozott”, ugyanolyan megrendülés nélkül közölte népes családjával, hogy jövedelmének elvesztése a háztartás költségeinek korlátozására kényszeríti. Egy családi tanácson móka mögé rejtve sorsának tragédiáját, kijelentette, hogy a jólét magas polcáról a családnak most le kell szállnia. Nem száll le egyszerre, hanem évről-évre, fokonként. Ha aztán a legelső fokon sem telik a megélhetésre, „akkor elmegyünk a gazdagok ajtaja elé s egy darab kenyérért elénekeljük a Salve Reginát”.

A chelsea-i ház lakói azon voltak, hogy ne nehezítsék meg a család fejének amúgy is nehéz életét. Lassan-lassan a ház elnéptelenedett, More Tamás vejei ugyanis asszonyaikkal egyetemben külön fészket építettek. A gyermekeiktől való elszakadás, a boldogsággal övezett, bizalmas családi kötelékek felbontása a jóságos, szeretőszívű embernek nagy áldozatot jelentett. Isten iskolája megkezdődött.

A szépséggel teli, egykor oly bizalmas levegőjű szobákból a fényűzés és kényelem apránként eltűnt. Bárkáját, amelyen annyi szép utazást csinált a Temzén, More odaajándékozta utódjának, lord Audleynak, aki a hajószemélyzetet is átvette. Udvari bolondja, Patison Henry, a londoni lordmayorhoz került, ahol épp úgy ábrándozhatott a szerencse forgandóságáról, mint volt gazdája, More Tamás.

„A király haragja – halál”

More Tamás tehát visszavonult a magánéletébe s a király ügyében egyelőre nem foglalt állást. Nem is volt oka rá, hogy véleményét nyilvánosan hangoztassa. Később, amikor megszólalt, ezt oly nyíltan és bátran tette, hogy szavára nemcsak Anglia, hanem az egész katolikus világ felfigyelt.

A Róma és Anglia közti szakítás fel nem tartóztatható rohamban közeledett. Az 1532-ben canterbury-i érsekké kinevezett s VIII. Henrik minden kívánságának vakon hódoló Cranmer Tamás kimondta Henrik király és Katalin királyné válását, érvényesnek jelente ki Henriknek Boleyn Annával kötendő házasságát. Miután ez a házasság 1533-ban megtörtént és Annát meg is koronázták, Henrik szakított Rómával és minden alattvalójától megkívánta a római felsőbbség eskü alatti megtagadását. VII. Kelemen pápa ugyanez év márciusában Henrik és Katalin házasságát érvényesnek és a Katalin ellen indított eljárást jogtalannak jelentette ki. A szakítás véglegessé vált.

A megalkuvó Cranmerrel szemben egész sereg püspök, pap, szerzetes és világi, az igazsághoz való ragaszkodás hősi példáját mutatta s hűségét vérével pecsételte meg. Azok között, akiknek VIII. Henrik harmincnyolcéves uralkodása alatt fejét vették, van: 2 királyné, 1 bíboros, 2 érsek, 18 püspök, 13 apát, 500-nál több szerzetes, 18 teológiai és jogi doktor, 12 herceg és lord, 164 nemes, 124 polgár és 110 nő.

More Tamás chelsea-i otthonában csendesen figyelte az eseményeket. Boleyn Anna koronázási ünnepére az udvar a durhami püspök útján meghívta a volt kancellárt, hogy megjelenésével legalább hallgatóságos hozzájárulásának látszatát adja, de More az ünnepségre nem ment el. Boleyn Anna ezt sohasem felejtette el s a körülötte élő hízelgők csak táplálták neheztelését. Barátai is kezdtek elhidegülni Tamástól s ha itt-ott mégis

szóbaálltak vele, a kegyes leereszkedés tónusa csengett szavukban. Anyagi nehézségek is beköszöntöttek most már a chelsea-i házba. Szorult helyzetében More felszólította egyik volt barátját, hogy a neki régebben adott kölcsönt fizesse vissza. Az adós nem fizetett, sőt azt a hetyke választ adta, hogy More már úgysem él soká, mire való hát neki a pénz. „Memento morieris!” – mondta, mire a volt lordkancellár evvel a szellemes szójátékkal felelt:

– Memento Mori aeris! (Emlékezz More pénzére!)

A halálra nem kellett More Tamást emlékeztetni, mert arra el volt készülve. Tisztán látta a jövőt, tisztábban, mint angol földön bárki más. Tudta, hogy a király részéről követelt eskü meggyőződéses emberre nézve mit jelent s nem ringatta magát csalódásban arra nézve sem, mennyire veszedelmes a király és egy sértődött asszony bosszúját magára vonni. A családi asztal mellett mind sűrűbben ejtett szót a túlvilágról és a mártíromságról. Egy bizalmasa előtt ki is jelentette, hogy ha felesége és gyermekei buzdítanák a mártíromságra, jó ügyért szívesen és örömmel menne halálba. Finom és előkelő kímélettel készítette elő szeretteit azokra az eseményekre, melyeket azok nem is sejtettek, de ez a gyöngédség és a való helyzet elhallgatása sok álmatlan éjszakájába került.

Bizonyos oldalról kezdték More-t apró túsúrásokkal ingerelni s hamis vádakkal illetni. Boleyn Anna apja, akit a király időközben Wiltshire grófjának rangjára emelt, bizonyára leánya tudtával, megbízott egy Parnell nevű embert, hogy indítson pert More Tamás ellen. Parnell valamikor perben állt egy Vaughan nevű polgárral s a pert More kancellár Vaughan javára döntötte el. Parnell most azt a vádat emelte, hogy Vaughan felesége annak idején a kancellárt egy arany serleggel megvesztegette. A királyi tanács elé idézett More készséggel be is ismerte, hogy a serleget jóval az ítélet után, mint újévi ajándékot, megkapta és elfogadta. A beismerő vallomás hallatára Wiltshire grófja már titkos diadalérzettel telt el, amikor a vádlott még egy percnyi türelmet kért és elmondta, hogy a serleget azon nyomban borral töltötte meg, Vaughanné egészségére üritette s avval adta neki vissza, hogy újévi ajándékkul visszaküldi Vaughan úrnak. A vallomást a megidézett Vaughanné is megerősítette.

A sikertelen kísérlet után újabb támadást intéztek More Tamás ellen. Szemére hányták, hogy a lord Arundel elleni perben a vádló, bizonyos özvegy Crokerné, nyolcvan arannyal töltött kesztyűt nyújtott át a kancellárnak. Ebben az ügyben is kiderült a valóság. More avval fogadta el a kesztyűt, hogy udvariatlanság volna egy hölgy ajándékát visszautasítani, de a kesztyű bélését semmiképpen sem tarthatja meg. A 80 aranyat aztán Crokerné vissza is vette.

Még egy másik serleg-pert is indítottak More ellen. A vád úgy hangzott, hogy egy per folyamán valaki aranyserleget küldött a kancellárnak. A megajándékozott kancellár azonban saját gyűjteményéből egy sokkal értékesebb serleggel viszonzta az ajándékot.

Az ilyen perek most már szinte napirenden voltak s mint a sziklát ostromló szennyes hullámok támadták More Tamás kristálytisza jellemét. Nagy port vert fel az a vád, melyet a „Kenti apáca” ügyében emeltek a volt kancellár ellen. Barton Erzsébet aldingtoni apáca avval a jóslattal lepte meg környezetét, hogy ha a király Katalintól elválik, korai halállal hal meg s utána Mária hercegnő kerül a trónra. Ez a kijelentés a király és engedelmes tanácsosai szemében természetesen felségsértésszámba ment. More Tamás evvel a kenti apácával levelezésben állt, ennél fogva gyanúba esett s Cromwell nyíltan felelősségre is vonta. More Tamás kijelentette, hogy az aldingtoni kolostor kápolnájában egyszer valóban váltott pár szót az apácával, de ekkor szó se esett a király ügyéről. Csak az apáca áhítatos, szerény modora keltette fel figyelmét s ezért mindennapi imáiba ajánlotta magát. Mint a volt kancellár egyik felolvasott leveléből megállapították, More utóbb nyomatékosan figyelmeztette Barton Erzsébetet, hogy politikai ügyekbe ne ártsa bele magát, de kiváltképpen ne vegye szájára a király dolgait. A „kenti szent” – már ahogy a fiatal látót a nép nevezte – ezt a figyelmeztetést nem fogadta meg, épp ezért hat, állítólag szintén „vétkes” pappal együtt 1534. április 21-én vád alá helyezték és kivégezték. Az első vér kiömlött. More Tamás igazolni tudta magát Cromwellel szemben: „Senki sem szállhat ki ellenem s vethet szememre olyan cselekedetet

vagy akár egyetlen szót is, amellyel az Uramnak kijáró hűséget a legkisebb mértékben is megszegtem volna. Se jó, se rossz ember, se szerzetes, se asszony nem téríthet el az igazság szeretetétől, Isten és a király iránti hűségemtől.”

Amikor az apáca és vádlott-társai ellen a vádiratot elkészítették, More azt kérte, hogy adjanak neki módot a lordok háza előtt való védekezésre. Kérését nem hallgatták meg. Ehelyett kihallgatására egy bizottságot alakítottak, melynek tagjai Canterbury érseke, a lordkancellár, Norfolk hercege és Cromwell Tamás voltak. A négy főrend hízelt szavakkal igyekezett More Tamást a király javára megnyerni s megcsillagította előtte azt a dísz, fényes állást és kitüntetést, amely részül juthatna. More erre kijelentette, hogy a király második házassága ügyében ő kezdettől fogva többször kifejtette nézeteit az uralkodó előtt. Fejtegetéseit a király nagy jóindulattal meghallgatta s megígérte, hogy ebben az ügyben lelkiismeretét többé nyugtalanítani nem fogja. A négytagú tanács erre a fenyegetődzés eszközeihez folyamodott s tudomására hozta More-nak, hogy hálátlansága miatt a király fel van háborodva. Szemére vetették azt is, hogy a királyt az egész keresztény világ előtt megszegyenyítette, mert rábírta, hogy „A hét szentség védelme” című könyvvel fegyvert adjon a pápa kezébe saját maga ellen. More Tamás nyugodtan így felelt:

– Uraim, az ilyen fenyegetésektől megrémülhet egy gyermek, de nem én. Ami azt a vádat illeti, hogy én bírtam rá a királyt könyve megírására, azt hiszem, evvel őfelsége őszintén sohasem vádolhat. Az én védelmemre kerek e világon senki sem mondhat többet, mint maga a király.

A bátor hitvalló még hangoztatta, hogy „A hét szentség védelme” megírását nem ő tanácsolta a királynak, a megírásban a királyt nem segítette, szerepe mindössze annyi volt, hogy a kinyomott könyv egyes fejezeteit rendezte. Végül arra kérte a lordokat, hogy igyekezzenek a királyt jobban tájékoztatni. A lordok végül a fojtott bosszúság hangulatában elbocsátották More-t.

A bizottság a tárgyalás után úgy találta, hogy a király tekintélye is csorbát szenved, ha a kenti apáca perének vádlottjai közt a volt lordkancellár is szerepel, ennél fogva More Tamás nevét csakhamar törölték. Amikor More-nak hírül vitték, hogy nevét a vádlottak jegyzékéről levették, csak annyit mondott:

– Ami késik, nem múlik.

Nem sokkal utóbb Norfolk hercege bizalmas beszélgetés keretében óvta attól, hogy a király haragját magára vonja.

– A király haragja halál – jegyezte meg.

– Csak halál? – válaszolta More. – Akkor kettőnk között mindössze az a különbség, hogy én ma halok meg, ön meg holnap.

1534. március 24-én a felsőházban előterjesztették a trónöröklési törvény javaslatát, amely Henriknek Katalinnal kötött házasságát semmisnek és érvénytelennek, Boleyn Annával kötött házasságát törvényesnek minősítette, a király második „házasságából” származó utódokat trónöröklésre jogosultaknak jelentette ki, Katalin királyné leányát, Mária hercegnőt pedig a trónöröklésből kizárta. A javaslat a törvény minden megszegését felségsértésnek mondta ki s elrendelte, hogy március 20-ára a király minden alattvalója hűségesküt tegyen, amelyben fenntartás nélkül elismeri az új trónöröklési rendet és elveti a pápai tekintély felsőbbségének elvét.

Cranmer, Canterbury érseke, Audley lordkancellár, Norfolk és Suffolk hercegei, nemkülönben az egész parlament letette az esküt. De a felsőházban felállt Fisher János, a hetvenhatéves rochesteri püspök, a király egykori nevelője, és így szólt:

– Mylords, vigyázzatok magatokra és az országra! Védelmezzétek meg hűséges anyátokat, az Egyházat! Tekintetek Németország és Csehország felé! Micsoda nyomorúság pusztít az idegen országok határai között! Szomszédaink égő háza óvjanak bennünket attól, hogy hasonló sorsa jussunk! Ha nem álljátok férfiasan útját, hogy az alsóház szerencsétlen

lépésének áldatlan következményei ránk zúduljanak, akkor majd meglátjátok, mint pusztul el előbb a papság, aztán saját magatok!

A lordok nem mertek szembeszállni az események rohanásával, viszont a király haragja most hirtelen fellángolt. Az egész londoni papság parancsot kapott, hogy hűségesküre jelenjék meg. A világiak közül csak egyetlen embert szólítottak fel esküre: More Tamást.

Még két hét sem múlt a törvény megszavazása óta. Az eskütételre szóló idézés különös körülmények között történt. Fehérvasárnap, 1534. április 12-én, More vejével, Roperral együtt Londonba ment s a Szent Pál-templomban ünnepi prédikációt hallgatott. Aztán meglátogatta Londonban lakó, férjzett neveltányát. Itt érték utol a királyi poroszlók, akik már a templomban felfedezték s most átadták a parancsot, hogy másnap reggel a királyi bizottság előtt eskütételre jelenjék meg.

Ez az április 12-ike volt az utolsó nap, melyet More Tamás családi körben, chelsea-i házában töltött. Régóta előre sejtette az eseményeket. Családjának kellő előkészítése végett egyszer-kétszer megtette, hogy vaklármát rendezett, ugyanis egy-egy fizetett embere jelent meg családja előtt az udvarból hozott rossz hírrel. A valóság feltárása közben More mindig vidám, derült hangon utalt a sors eshetőségeire s így családja most nem állt tehetetlenül a történetekkel szemben.

Amint nehéz feladatok előtt rendes szokása volt, More április 13-án is meggyónt s mise alatt megáldozott. Aztán csókkal vett búcsút családja tagjaitól, de megkérte őket, hogy ma ne kísérik le a temzei révig. Csak veje, Roper, utazott vele Londonba. A családi ház ajtaja bezárult. A volt kancellár Roperral együtt szótlánul ment le a Temzére s bárkába szállt.

Tudta, hogy szenvedéseinek története megkezdődött. Gondolatokba merülve, némán ült a csónak orrában. Tisztán látta, mi áll előtte s arcára nagy lelki vívódás íródott ki. Végre felállt s Ropernek, aki nem mindjárt értette meg, miről van szó, ezt mondta:

– Hála Istennek, a csatát megnyertem!

Ettől a perctől kezdve régi szilárdsága és nagy lelki ereje egy pillanatra sem hagyta el.

Emelkedett hangulatban, nyugodtan lépett az eskübizottság elé. Végigolvasta a trónöröklési törvényt és az esküformát, aztán kijelentette, hogy nem szándéka a törvényt és annak hozóit gáncsolni, az esküről és annak letevőiről sem óhajt ítéletet mondani, de ő maga az esküt a király részéről követelt formában lelki üdvösségének veszélye nélkül nem teheti le. Audley lordkancellár hangsúlyozta a bizottságnak afölötti sajnálatát, hogy More az esküt megtagadja s azt ajánlotta neki, hogy menjen ki a kertbe, fontolja meg jobban a dolgot s cselekedjék okosan. Amikor a kertből behívták, a törvényt ismét eléje tették s felmutatták előtte azoknak névsorát, akik az esküt letették. More újból kijelentette, hogy nem kárhoztatja azokat, akik az esküt leteszik, de ő nem teheti le. Erre Cranmer érsek a következő szavakkal fordult More-hoz:

– Ha ön nem kárhoztatja azokat, akik az esküt letették, akkor nincs is meggyőződve arról, hogy az illetők helytelenül cselekedtek. Azt viszont jól tudja, hogy a legfelsőbb urának engedelmséggel tartozik. Térjen tehát helyes útra s a király iránti hűségéből az esküt tegye le.

More egy pillanatra mintha meglepődött volna, de nyomban rá kijelentette, hogy lelkiismerete megtiltja a királynak való engedelmséget. Erre felhozták előtte, hogy felfogásával az egész tanács véleményével szemben, teljesen egyedül áll. More azt válaszolta, hogy mögötte olyan hatalmas tanács van, amelynek ereje messze tútesz Anglia királyi tanácsának erején s ez: az egész kereszténység. Amikor a tanács egyik tagja, Cromwell, megjegyezte, hogy nem bánná, ha saját édes fiát elvesztené, csak More tenné le az esküt, More hajlandónak nyilatkozott arra, hogy – amennyire lelkiismeretének megterhelése és hitszegés nélkül megteheti – a trónöröklésről szóló részt elfogadja. Ő maga a követelt eskütől senkit sem tart vissza, mindenkinek lelkiismeretére bízva, hogy leteszi-e azt vagy sem, de jogos és méltányos követelés hogy az ő lelkiismeretén se tegyen kényszert senki.

A tanács tagjai bosszúsan korholni kezdték More-t s négy napra őrizetbe a westminsteri apátnak adták át. Ez idő alatt a király szakadatlanul tanácskozott embereivel. Négy nap múltán ismét a tanács elé állították a volt kancellárt s harmadszor is eléje tették az esküformát. More harmadszor is kijelentette, hogy mint hű katolikus az esküt nem teheti le, mire a Towerba szállították. Roper feljegyzései szerint a királynak ezt a döntését Boleyn Anna erőszakolta ki.

Cranmer érsek, aki a király válását kimondta, utóbb More és az ugyancsak börtönre ítélt Fisher püspök érdekében levelet írt Cromwellnak s megkérte, hogy annak tartalmát terjessze a király elé. A mindenben megalkuvást kereső érsek a levélben azt ajánlotta a királynak, hogy érje be avval, ha More és Fischer csak az új trónöröklési rendet ismeri el. Az esküformának ilyértelmű módosításáról elvégre a nyilvánosságot felesleges tájékoztatni. A király eleinte ingadozott, majd avval utasította el a javaslatot, hogy az eskü módosítását titokban tartani nem lehet, már pedig akkor mások is ragaszkodhatnának ahhoz, hogy More módjára tegyenek esküt. Azonkívül a módosítást úgy is lehetne magyarázni, mint a pápai tekintély elismerését s a király második házasságának elítélését.

More Tamás sorsa megpecsételt.

A Tower sötétjében

Sir Winkfield Richard kapott parancsot arra, hogy More Tamást a Towerba szállítsa. A szállítás vízi úton történt. Útközben Winkfield azt ajánlotta More-nak, hogy hivatali vastag arany nyakláncát valamelyik bizalmasával küldje haza, More azonban a maga szeretetreméltó modorában azt felelte, hogy inkább megtartja a láncot.

– Ha a csatában ellenséges fogságba kerülök, méltóságomnak ez a jelvénye talán biztosítja számomra a méltányos bánásmódot.

A Tower nevezetes kapujának, a Traitor Gate-nek lépcsőjén a Tower parancsnoka, Sir Walsingham Edmond hadnagy várta More Tamást, hogy a Bell Tower-ba, a harangtoronyba vezesse. Amint a fogoly partraszállt, a Tower kapusa ősi hagyomány szerint követelte tőle felsőruháját. More jókedvűen nyújtotta át fővegét s így szólt:

– Nesze! Sajnálom, hogy kicsit már kopott.

– Nem addig van, uram – felelt a kapus –. Köpenye is az enyém.

More szó nélkül levetette a köpenyt s átnyújtotta a kapusnak.

Börtönszobájában More maga mellett tarthatta írástudatlan szolgáját, Wood Jánost, akit Walsingham jelenlétében felhatalmazott arra, hogy ha ő fogsága alatt egyetlen szóval is nyilatkoznék a király, a királyi tanács vagy az állam ellen, vagy ha azt sejtje, hogy egyetlen szót is írt ellenük, azonnal hozza tudomására a parancsnoknak, hogy az haladéktalanul jelentést tegyen a tanácsnak.

Walsingham hadnagy igen kellemetlen helyzetben érezte magát, More-nak ugyanis régi ismerőse és lekötözöttje volt. Bocsánatot kérve hangoztatta, milyen szívesen járna More kedvében, ha a kötelesség ebben nem akadályozná. More barátságosan vállára veregetett a hadnagynak és így válaszolt:

– Kedves barátom, ha bármiben is terhére lennék, csak egész nyugodtan tegyen ki az ajtón.

Fogságának első ideje nem volt nagyon terhes. More vigasztalást talált az imában, olvasmányaiban s iratainak kidolgozásában. A zsoltárokból imát írt magának. Ugyancsak ekkor szerkesztette „A hitért való halál” című kisebb munkáját. Még humorizálni is tudott, még pedig magyar vonatkozásban, mert „A megpróbáltatásban való vigasztalódásról” írt párbeszédében két török fogságba esett magyarnak vidám társalgását írja le. De leginkább foglalkoztatta Krisztus szenvedéseinek története, melyet a Towerban vetett papírra addig,

amíg írószereit el nem vették. Műve ezeknél a szavaknál szakad meg: „És kezét tevének Krisztusra...”

Börtönszobájáért More-nak tíz shillinget, szolgája helyéért pedig öt shillinget kellett fizetnie, amiből arra lehetne következtetni, hogy börtönében bizonyos kényelmet is élvezett. Evvel szemben áll az a tény, hogy a kényelmére szolgáló legjelentéktelenebb tárgyakat is barátai küldték be hozzá. Nem mutat kedvezményes elbánásra az sem, hogy a kőboltozatos, homokos, dohos börtöncellában mellbetegsége mellé még kínos szaggatást szerzett. De a magányban való örömet azért sem szabadságának elrablása, sem a betegség nem csökkentette. Mint maga mondta, az Isten jóságából nyert időt buzgón felhasználta arra, hogy Teremtőjéhez közelebb jusson. Amikor körülbelül egy hónapi fogság után Margit lányát beengedték hozzá ezt mondta neki: Ha nem rólatok volna szó, Meg – így szokta szólítani leányát, – akkor már régen, még mielőtt idehoztak volna, épp ilyen vagy még szűkebb négy fal közé zártam volna magamat. De mivel ártatlanul kerültem ide, bízom az isteni gondviselés jóságában, hogy leveszi vállamról értetek való gondomat és segítő kegyelmével pótolja közületek való hiányzásomat. Hála Istennek, Meg, nincs okom azt hinni hogy rosszabb helyzetben vagyok itt, mint volnék otthon. Sőt úgy látom, hogy a jó Isten ölbéli, édes gyermekévé választott.

Margit megértette az ilyen beszédet, nem hiába volt mindig kedvence apjának. Másképp állt a dolog Alice asszonnyal. More-né nem érte fel ésszel, hogy férjének lelki nyugalomra van szüksége. Amikor engedélyt kapott arra, hogy férjét meglátogassa, egyre azt hajtogatta, mennyivel jobb dolga volna Chelsea-ben, mint itt, a börtönben, egerek és patkányok közt. Csak egy szót kellene Tamásnak szólnia, nyomban visszanyerné szabadságát. Visszatérhetne gyermekeihez, könyveihez, megszokott kényelméhez, sőt ismét megnyílna előtte az udvar és az állami szolgálat is. More Tamás avval a kérdéssel felelt hitvesének, hogy Chelsea-hez közelebb van az ég, mint a börtönhöz?

More-né kedvetlenül jegyezte meg:

– Ugyan, micsoda üres beszéd ez!

– Nézd – folytatta More –, ha hét év múltán felkelnék síromból s bekopogtatnék házamba, talán ismeretlen emberekkel kerülnék szembe, akik kiutasítanak s kurtán szemembe vágnák, hogy már semmi sem az enyém. Mít gondolsz, ha most nem halok meg, meddig élhetnék még?

– Legalább húsz évet – válaszolt az asszony.

– No, lám – mondta More –. Ha azt mondtad volna, hogy pár száz évet, akkor még érteném. De még akkor is rossz kereskedő volna az, aki ezer évért eladná az örökkévalóságot. Mennyivel nagyobb balgaság ez, ha meggondoljuk, hogy a halál előtt egyetlen napunk sem biztos.

A maga együgyűségében More-né nem tudta megérteni, hogy férje miért köti meg magát ennyire. Naponta annyian leteszik az esküt minden habozás nélkül. Csak férje berzenkedik ellene, aminek bizonyára túlságos nagy tudományossága az oka. Az eskü megtagadása miatt természetesen nemcsak More sínylődött a Towerban, hanem egész sereg világi pap, szerzetes és elsősorban a nemes Fisher püspök. Ezekkel azonban More-né nem törődött. Csak férjére gondolt, akiért mindent megtett, sőt nélkülözött is, hogy a börtön költségeit pontosan fizetni tudja.

Érthető, hogy forró gyermeki szeretetében Margit is megkísértette édesapját. More azonban emlékeztette lányát arra, hogy azok a tudós férfiak, akik az esküt letették, régebben más nézetten voltak. Félelem vezette léptüket s Istentől várják a bocsánatot. Margit azonban nem engedett. Gyöngéd kísértéssel igyekezett rábeszélni édesapját, mire More „Évá”-nak nevezte. Margit elmondta, hogy ő is letette az esküt, mindenesetre avval a fenntartással, hogy „amennyiben Isten törvényeivel összefér”. More erre megjegyezte: Szakasztott Éva! Evett az almából s most megkínálja vele Ádámot.

More-nén és Margiton kívül senki sem látogathatta meg More-t, ők is csak ritkán. More-né mindössze csak egyszer vagy kétszer járt a Tower kövein. Az elveihez hű volt kancellárnak nemcsak ezek a megpróbáltatások jutottak részül. Egyebet is elárul az a kérvény, amelyet hitvese és gyermekei a királyhoz intéztek. A kérvény elmondja, hogy More kerek nyolc hónapja sínylődik börtönben s állandó betegség gyötri. A király eleinte megengedte, hogy More-né továbbra is élvezze férje birtokainak jövedelmét s az ingóságokat is az asszony tulajdonában hagyta, bár a törvény értelmében ezeket a javakat már elkobozták. Nem sokkal utóbb azonban a parlament az elkobozást megújította s az elkobzott vagyontárgyak közé a király adományozta birtokokat is felvette.

More-ék a kérvényt 1534 végén nyújtották be, de miután az udvarból válasz nem érkezett, More Alice asszony 1535. májusában újabb kérvénnyel fordult az uralkodóhoz. Hiába. A Boleyn Anna befolyása alatt álló király néma maradt. Valójában már az első kérvényre válaszolt, ugyanis 1535 januárjában egyik hívének ajándékozta két olyan birtok jövedelmét, amely eredetileg More Tamásé volt. Ugyanaz év áprilisában Boleyn György, Boleyn Anna bátyja, olyan lovagi birtokot kapott, melynek tulajdonjogát a király még 1522-ben ruházta át More Tamásra. Mint éhes saskeselyűk keringtek a király hívei More vagyona körül. Így Suffolk hercege néhány nappal More kivégzése után levelet írt a királynak, hogy Chelsea körül ne ajándékozzon birtokot senkinek, mert More házáat és a körülötte levő fekvőségeket ő szeretné bírni.

Ily körülmények közt gondolni sem lehetett arra, hogy a király More-nak kegyelmet adjon. A hőslélekű ember börtönben fejezte volna be földi napjait, ha a parlamentben 1534 novemberében elfogadott újabb törvény s a király egyik emberének hamis esküje meg nem rövidítette volna életét. Az „Act of Supremacy”, vagyis felsőbbbségi törvény szerint ugyanis aki szóban vagy írásban tagadni meri, hogy az „angol egyháznak egyetlen földi feje” a király, felségsértést követ el s kínos halállal bünhődik. More Tamást most különböző úton-módon megkörnyékezték, hogy a törvényről véleményt mondjon. More azonban hallgatott, mert istenfélő hittel meg volt győződve arról, hogy nincs joga egyetlen kiejtett szó kedvéért megrövidíteni életét. A király dühöngött More „makacsságán”. Hogy még jobban éreztesse vele haragját, elvetette tőle írószereit és könyveit, megfosztván egyetlen szórakozásától is. Válaszképpen More rázárta ablakaira a fatáblákat, hogy a világtól teljesen elszakadva, fekete sötétségben még közelebb érezze magához Istent. Amikor megkérdezték tőle, miért üldögel sötétben, mosolyogva válaszolta:

– Az árut elvitték, a boltot bezárhatjuk.

1535. április 30-án, jogászok és tisztviselők kíséretében beállított a Towerba Cromwell Tamás királyi titkár, hogy bemutassa More-nak a felsőbbbségi törvényt és megkérdezze róla véleményét. VIII. Henrik király titkon talán azt remélte, hogy a börtön, a családjától való távollét, az övéért való aggodalom s a fenyegető jövő megtörte More kemény gerincét. More minden kérdésre kijelentette, hogy ő tisztán és világosan megmondta véleményét a királynak, ennél fogva többé sem a király, sem a pápa címéről és jogairól nem hajlandó vitázni. Hűséges alattvalója marad öfelségének és szüntelen imádkozik mind a királyért, mind családjáért, tanácsosaiért és Angliáért, de ha életének megtartására ez sem elég, akkor szegény teste rendelkezésére áll az uralkodónak.

Négy nappal utóbb Margitnak megengedték, hogy apját meglátogassa. Ugyanezen a napon kivégeztek öt karthauzi szerzetest, aki aggodalmát fejezte ki a felsőbbbségi törvény jogosságát illetőleg. Az öt hős szerzetest felakasztották, még élve levágták, borzalmasan megcsonkították és felnégyelték. Amikor az áldozatokat a Towerból kivezették, More így szólt lányához:

– Nézd, Meg, ezek a szent emberek olyan boldogan mennek a halálba, mintha lakodalomba iparkodnának. Milyen nagy különbség van az ilyen jámbor férfiak és a szegény világi ember között. Ezek mély vallásos odaadással haladnak végig a harcokkal és

kísértésekkel teli siralom völgyében, míg a világi ember csak örömök után szalad. Ezek már nem kívánkoznak az után, hogy a könnyek vidékét járják. Nemsokára bemennek az örökkévalóság örömébe, de balga apádat, aki mint afféle beteg, bűnben járta végig az élet szomorú útját, a nagy Isten nem tartja méltónak arra, hogy az örök élet dicsőségébe térjen. A jó Isten engem itt maraszt, hogy vezekelve viseljem tovább az élet nyugtalanságát és kínjait.

Szent iszonyodással ügyelt More arra, hogy halálban vétkessé ne váljék. Isten akaratából akarta elnyerni a halált. Amikor tehát május 7-én újabb bizottság hallgatta ki, ismét néma maradt. Kudarcot vallott a király június 3-iki kísérlete is. More Tamás minden nyilatkozattól tartózkodott. A király küldöttjei erre azon igyekeztek, hogy becsületének megtámadásával oldják meg nyelvét. Azt hozták fel előtte, hogy ha szóban semmire sem tartja az életet, akkor bizonyára van annyi bátorsága, hogy nyíltan elveti a törvényt. More azonban csak ennyit felelt:

– Nem éltem oly szentül, hogy egyetlen szóval feláldozhatnám életemet. Kötelességem, hogy tökéletes bizalommal Isten kezére bízam magamat.

More jól tudta, hogy a király addig nem nyugszik, amíg célját el nem éri. Mindenféle tervet meghánytak-vetettek az udvarban, míg végre június 26-án a legfőbb államtanács bizottsága kimondta, hogy More Tamást július 1-én ítélőszék elé állítja. A felségsértési per megindult.

More Tamás feje porba hull

Tizennégy és félhavi fogság után More Tamást 1535. július 1-én királyi bíróság elé állították. Időközben, június 19-én kegyetlenül kivégezték a karthauziak egy másik csoportját is. Fisher János, rochesteri püspök, akit a pápa, mint a Tower rabját nevezett ki bíborossá, június 22-én előzte meg a halálban hűséges barátját, More Tamást.

A volt lordkancellárt gyalog vezették végig London népes utcáin. Az előkelő vádlott durvaszövésű gyapjúköntöst viselt, arca a betegségtől s a börtönlevegőtől sápadt volt. Miután a járástól teljesen elszokott, botjára kellett görnyednie. Mindezek ellenére lelke derűs nyugalomát még ebben az órában sem vesztette el.

A Westminster-palota nagy csarnokában, ahol valamikor maga is oly gyakran mondott ítéletet, kilenc bíró és tizenkét esküdt elé állították More Tamást. Miután eleve tartottak éles esztől, hatalmas emlékező tehetségétől és nagy szónoki képességétől, a vádat nem fogalmazták meg világosan. Arról volt szó, hogy More Tamás a legutóbbi törvényt megtagadta. Az első törvényre, amely VIII. Henriknek aragóniai Katalinnal kötött házasságát érvénytelennek minősítette, More nem tette le az esküt. Ezért életfogytiglani börtönnel és javainak elkobzásával bünhődött. A jelen esetben azonban senki sem tudta megokolni az ítéletet, mert More sem szóban, sem írásban nem nyilatkozott a törvény ellen. Már-már felmentő ítéletre került a sor, amikor az utolsó pillanatban tanúnak jelentkezett a korona Rich nevű ügyvédje, s nyilván közönséges anyagi haszon reményében hamis esküt tett. Elmondta, hogy a Towerban beszélgetést folytatott egyszer More-ral s egy akkor elhangzott megjegyzéshez olyan szavakat fűzött, amelyeket More sohasem mondott. More, mint éleseszű jogász, aki mindig éberrel ügyelt arra, hogy a törvényről semmiféle vonatkozásban ne nyilatkozzék, a beszélgetés során ezt a kijelentést tette:

– Semmiféle parlament sem mondhatja ki, hogy Isten nem Isten.

– Ehhez a megállapításhoz – mondta Rich –, hozzátette még:

– Épp úgy semmiféle parlament sem teheti meg a királyt az Egyház fejének.

Rich esküvel is megerősítette szavait. Ha vallomása igaz lett volna, Rich bizonyára nem késett volna már régebben jelentést tenni a dologról s az udvarban természetesen azonnal

eljártak volna More ellen. More, aki gyengesége miatt ülve védekezett, nagy erővel utasította vissza a vádat.

– Ha olyan ember volnék – mondta –, aki az esküt nem tartja szentnek, akkor most nem foglalnék helyet ebben a teremben. Az ön állítása, Rich ügyvéd úr, valótlan. Ha esküje igaz volna, akkor arra kérném Istent, hogy sohase engedjen szentséges színe elé. Ilyen fohászt pedig a világ minden kincséért sem küldenék az éghez.

More ezután megismételte a beszélgetés tartalmát, majd még egyszer a hamis tanúhoz fordult és így szólt:

– Higgye el, Rich úr, hogy az ön hamis esküjének bűne sokkal jobban aggaszt, mint saját életem veszedelme.

Az akkori angol perrendtartásnak volt egy szabálya, mely szerint a vádlott ellenbizonyítással nem élhet. Az elnöklő Audley lordkancellár tehát kijelentette, hogy az ítélszék tanácskozássra vonul vissza. Tizenöt perc múlva a bíróság ismét elfoglalta helyét s Audley már épp ki akarta hirdetni az ítéletet, amikor szóra emelkedett More.

– Mylord – mondta –, amikor még én töltöttem be itt a bírói széket, szokásban volt megkérdezni a vádlottat, van-e még valami mondanivalója.

A lordkancellár erre feltette a kívánt kérdést. More Tamás felállt s ünnepélyesen tiltakozott a vád ellen, aztán hangosan hitet tett a római püspök felsőbbisége mellett, amely az egész Egyházra s így Angliára nézve is kiterjed, miután a római katolikus Egyház jogait Angliában a Magna Charta biztosította.

Amint More Tamás befejezte szavait, Audley lordkancellár kihirdette a bíróság döntését, amely a király akaratához képest egyhangúan úgy szólt, hogy a vádlott: bűnös. Nyomban rá kiszabta a felségsértésre megállapított büntetést: Sir More Tamás volt lordkancellárt Kingston Vilmos sheriff a Towerba kíséri, onnan szánon a Cityn keresztül Tyburnbe szállítja, ahol felakasztják, még élve leveszik, testét meggyalázzák, hasát feltépik, beleit elégetik, aztán felnagyelt testének négy részét a City kapuira, fejét pedig a londoni hídra kissegeznek.

A borzalmás ítéletet More teljes lelki nyugalommal, félelmetlen arccal hallgatta végig, aztán ismét felállt s így szólt:

– Most, amidőn Isten látja, hogyan, kimondták fejemre az ítéletet, lelkiismeretem megkönnyítése végett nyíltan megmondom véleményemet a törvényről. Hét éven át buzgón tanulmányoztam a kérdést, de egyetlen egyháztudósnál sem olvastam, hogy világi fejedelem vallási ügyekben legfőbb tekintély lehetne vagy lennie kellene.

A lordkancellár itt avval szólt közbe, hogy csak nem akar More bölcsebb és tanultabb lenni az ország püspökeinél és nemes urainál. More így válaszolt:

– Uram, az ország minden püspökével szemben száz szent áll az én véleményem mellett, az önök nem tudom milyen parlamentjével szemben ezer év minden zsinata az én nézetemet vallja s egy királysággal szemben engem igazol a kereszténység minden királysága. Az önök törvényei hamis törvények. Önök megesküdtek, hogy soha semmit sem cselekszenek az egyedülvaló és osztatlan Egyház ellen. Önöknek, uraim, nincs joguk az egész kereszténység hozzájárulása nélkül törvényt hozni a kereszténység ellen. Isten a tanúm, hogy csak lelkiismeretem kényszerít erre a kijelentésre. De mint ahogy szent Pál megkövezte az első vértanút, Szent Istvánt s most mégis vele van a mennyekben és az örökkévalóságban, épp úgy hiszem, hogy bár a nemes lordok itt a földön ítéletet olvastak fejemre, a mennyekben együtt találjuk meg az örökkévaló boldogságot. Isten őrizze meg önöket és mindenképp fölött urunkat, a királyt és adjon melléje mindig hűséges tanácsosokat.

Roper feljegyzései szerint More még a következőket is mondta: „Az Egyház feje sohasem lehet világi, hanem csak a Megváltó által kijelölt személy, vagyis a pápa, Szent Péternek és közvetlen utódainak örököse. Mint ahogy London városa nem hozhat törvényt az ország törvényei ellen, Anglia sem hozhat törvényt Krisztus Egyháza, a katolikus Egyház ellen.” Hozzátette még szavaihoz More azt is, hogy a koronázáson a király esküt tett az Egyház

sérthetlenségére, ennél fogva Angliában az Egyház szabad és szabadon élvezi jogait. A szentszéknek járó engedelmesség megtagadása épp olyan, mintha a gyermek tagadná meg az engedelmisséget szüleinek.

A beszéddel a tárgyalás véget ért, More Tamást visszavitték a Towerba. A kimondott halálos ítélet jeléül élével arcának fordított bárdot vittek előtte. Amint More a Westminster-palota kapuján kilépett, fia, János, lábai elé borult és áldását kérte. A Temze partján More kísérőjével, Sir Kingston Vilmossal együtt csónakba szállt. Már a vízen ringott a csónak, amikor Kingston búcsút vett tőle s megindultságában könnyezni kezdett. More jó szóval vigasztalta: „Majd imádkozom érted és feleségedért, hogy a másvilágon örökre viszontlássuk egymást. Isten veled.” A Towerhez érve a csónak kikötött s More partraszállt. Ekkor az ott várakozó Margit áttörte az alabárdosok sorfalát, apja karjai közé vetette magát és csókkal borította el arcát. „Apám, édes jó apám!” More Tamás ezekkel a szavakkal adta leányára áldását: „Ártatlanul halok meg, leányom. Isten akaratából történik minden s Isten látja lelkemet. Nyugodj meg az ő akaratában s viseld megadással, ha el is veszítesz.” Aztán komoly arccal, nyugodtan tovább ment. A bábész tömeggel, melyben sok ember szívét őszinte részvét töltötte el, Margit is követte apját. Végtelen fájdalmában és szomorúságában még egyszer apjához rohant s össze-vissza csókolta arcát. More most nem szólt semmit, de nagy könnyek peregtek le halavány arcán. Két másik lánya is elébe térdelt. More Tamás szótlánul megáldotta s megcsókolta mind a kettőt.

Hátralevő kevés napját More arra használta, hogy még bensőbb imádságban egyesüljön Istennel. De a király még utolsó óráiban sem hagyta nyugton. Egyre remélte, hogy a börtönben, közvetlenül a borzalmas halál előtt, More megváltoztatja felfogását. El is küldte hozzá egyik emberét, hogy az elítéltnak lelkére beszéljen. A királyi küldött, akinek képességei messze alatta álltak More fennkölt szellemének, roppant buzgósággal s elcsépett szavak üres áradatával igyekezett More-t elhatározásában megingatni. More, aki még a börtönben sem vesztette el fölényes humorát, végre is kijelentette, hogy megváltoztatta felfogását. A királyi megbízott nagy örömmel, lóhalálában sietett vissza az udvarba, hogy a nevezetes fordulatról jelentést tegyen. Az udvarból azonban avval küldték vissza, hogy hozzon a fogolytól részletesebb nyilatkozatot s kérdezze meg tőle, hogyan gondolkodik most. More, aki mosolyogva nézett szembe a halállal, a következő választ adta:

– Megváltoztattam felfogásomat. Eleinte azt gondoltam, hogy kivégzés előtt levágatom a szakállamat, de most úgy látom, jobb lesz, ha meghagyom.

VIII. Henrik nem neheztelt meg a válaszon, sőt miután úgy gondolta, hogy Anglia volt lordkancellárjának felnégyelése a királyi tekintélynek is rovására lenne, megváltoztatta a bíróság ítéletét és kegyelemből megengedte, hogy More Tamásnak a hóhér bárdal vegye a fejét. More, amikor tudtára adták a király kegyelmét, ironikusan csak ennyit felelt:

– Köszönöm öfelsége kegyelmét, de hasonló kegyelemtől Isten őrizze meg öfelsége barátait.

1535. július 5-én More megírta utolsó levelét leányának, Margitnak. Miután írószereit elvitték, szénrel írt. Levelében férfias szívvel búcsúzott övéitől, megáldotta egész családját s a család minden tagjához intézett pár meleg, apai szót. Megírta azt is, hogy szeretne másnap, július 6-án, elköltözni az élők közül, hogy így Szent Tamás napjának előestéjén és Szent Péter ünnepének oktávája alatt kerüljön az Úr színe elé. Levelével együtt elküldte vezeklő-ingét is, amelyet csak Margitnak volt szabad átvennie, hogy senki se tudjon meg róla semmit.

Az ég meghallgatta Tamás kérését. Július 6-ának hajnalán megjelent nála régi jó barátja, Sir Pope Tamás és közölte vele a királynak azt a parancsát, hogy a kivégzésnek még aznap kilenc óra előtt meg kell történnie. More Tamásnak egyetlen szempillája se rezdült meg. Nyugodtan mondta:

– Köszönöm ezt a jó hírt. Mindig nagy hálával voltam öfelsége iránt kegyességéért és kitüntetéseiért. Még inkább köszönöm neki, hogy ide küldött, ahol bőséges időm és alkalmam

van a halál pillanatára gondolni. De Istenemre mondom, legkivált köszönöm neki, hogy ily hamar megszabadít ennek a siralmas világnak minden gondjától és nyomorúságától. Imádkozom majd érte mind ezen a földön, mind a másvilágon.

Sir Pope Tamás kifejezte az elítélt előtt a királynak azt a kívánságát, hogy kivégzése előtt ne mondjon a néphez beszédet. More ezt készséggel megígérte. Viszont ő maga azt kérte, hogy legalább leányát, Margitot engedjék részt venni apja temetésén. Pope könnyezve azt válaszolta, hogy a király nemcsak Margitnak, hanem More feleségének, többi gyermekeinek és barátainak is megengedte ezt. Margit utóbb megszerezte apja levágott fejét is. Fejével karjai közt temették el a hősi hitvallót.

A kivégzés előtt More elhatározta, hogy felölti azt a selyemruhát, melyet Bonvisi nevű barátja küldött be neki. A Tower hadnagya azonban figyelmeztette, hogy kár a jó ruháért, mert az úgy is a hóhérnak vagy valami más semmirekellőnek jut a kezére. More mosolyogva válaszolta:

– Miért tartsam semmirekellőnek azt, aki nekem ilyen kitűnő szolgálatot tesz? Higgye el, ha aranybrokát ruhám volna, azt is szívesen adnám neki. Szent Ciprián is harminc aranyat adott hóhérjának.

A hadnagy rábeszélésére utóbb mégis szolgájának közönséges ruháját vette fel, amely valamennyire a vezeklők ruhájára hasonlított, ennél fogva kedvére volt. A hóhérnak azonban egy aranyat hagyott. Az elítélt lordkancellárt reggel hat órakor vezették a vesztőhelyre. Fogságban nőtt hosszú szakálla hullámosan rezgett a mellén, két keze közt vörös feszületet tartott, szeme az eget kereste. Valami jólelkű asszony egy kupa borral eléje lépett és megkínálta vele. More köszönettel visszautasította:

– Krisztus ecetet és epét ivott.

A vesztőhely küszöbén More megkérte a sheriff szolgáját, hogy segítsen neki a lépcsőn fellépni.

– Majd a leszállásról magam gondoskodom – tette hozzá mosolyogva. Aztán megkérte az összesereglett tömeget, hogy imádkozzék érte s hangosan kijelentette, hogy mint a király hű alattvalója, az egy igaz katolikus vallásban hal meg. Ettől kedve a világról nem vett többé tudomást. Letérdelt s nagy áhítattal elimádkozta a Miserere zsoltárát. Derült arccal emelkedett fel helyéről. A hóhér – régi szokás szerint – bocsánatot kért tőle, mire More csókkal illette az egyszerű ember arcát, megköszönte neki „szívességét” s megkérte, hogy gyorsan és jól végezze dolgát. Majd megjegyezte:

– Rajtam aligha remekelsz, mert a nyakam ugyancsak kurta.

A hóhér be akarta kötni áldozata szemét. More maga kötötte be, majd a tőkére hajtotta fejét.

Még egy utolsó mozdulatot tett. Félrehajtotta hosszú szakállát, hogy azt a bárd ne érje, s a lélek grandiózus derűjével jegyezte meg:

– Ez nem követett el felségsértést.

Aztán megvillant a bárd s More Tamás nemes feje porba hullt.

VIII. Henrik király Boleyn Annával épp ostábla mellett ült, amikor egykori kancellárjának kivégzését hírül vitték neki. A király átható, zordon pillantást vetett neje s kemény hangon így szólt:

– Ennek az embernek vére a te lelkesen szárad! Avval felugrott és lakosztályába sietett.

Nem telt bele egy év, Boleyn Anna szintén hóhér bárdja alatt végezte életét. 1536. május 19-ét jegyezte ezen a napon a krónikás. A király, hogy felesége iránti megvetését kifejezze, fehér ünnepi ruhába öltözött.

A kivégzés órájában, az Epping körüli erdőben, udvari vadászat volt. Kíséretétől követve, lóháton figyelte Anglia zsarnoka, mikor adja hírül a londoni ágyuk dördülése, hogy meghalt az az asszony, akit egykor oly forrón szeretett s akiért More Tamás és Fisher János bíboros életét feláldozta.

Egyszerre csak feldördült az ágyuk hangja s elringott a májusi zöldben pompázó, halkan suttogó, erdei fák fölött. A király és az egész kíséret elnémult. Aztán élesen felhangzott a király hangja:

– Lóra! Eresszétek meg a pórázt! Előre!

A kopók és a lovasok tovaszáguldtak.

Másnap, a wiltshirei Wolf Hallban, a király oltárhoz vezette harmadik, de nem utolsó hitvesét, a szép Seymour Jankát.

* * *

Öt évvel utóbb fejét vették a király egyik leghatalmasabb tanácsosának, Cromwell Tamásnak is. Lord Cranmer, Canterbury megalkuvó jellemű érseke, még tizenhat évig élvezte Isten napjának édes melegét. 1556. március 21-én máglyán fejezte be életét.